

ERILAISINA SAMANARVOISIA

Perhemessu lasten osallisuuden tukemiseksi

Leena Linkola ja Veera Oinonen

ERILAISINA SAMANARVOISIA

Perhemessu lasten osallisuuden tukemiseksi

Leena Linkola ja Veera Oinonen

Opinnäytetyö, syksy 2012

Diakonia ammattikorkeakoulu,

Diak Etelä Kauniainen

Sosiaalialan koulutusohjelma

Kristillisen lapsi- ja nuorisotyön suuntautumisvaihtoehto

Sosionomi (AMK) +

kirkon nuorisotyönohjaajan virkakelpoisuus

+ lastentarhanopettajan kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Linkola, Leena & Oinonen, Veera. Erilaisina samanarvoisia – perhemessu lasten osallisuuden tukemiseksi. Kauniainen, syksy 2012, 74s., 6 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä Kauniainen. Sosiaalialan koulutusohjelma, Kristillisen lapsi- ja nuorisotyön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + kirkon nuorisotyöntekijän virkakelpoisuus + lastentarhanopettajan kelpoisuus.

Opinnäytetyömme tarkoitus oli toteuttaa perhemessu, jossa lisäsimme lasten osallisuutta sekä ottaa selvää, miksi lapsista on mukava tulla messuun ja mikä tekee tulemisesta ikävää. Toteutimme opinnäytetyönämme messun yhteistyössä Tapiolan seurakunnan kanssa.

Messun teema oli kirkkotekstien mukaan lähimmäinen. Suunnittelimme messun kulun, valitsimme laulut, teimme ja toteutimme saarnan, kirjoitimme päivän rukouksen, suunnittelimme esirukouksen ja somistimme kirkon. Ennen messua kävimme kolmessa Tapiolan seurakunnan alueen päiväkodissa kertomassa jumalanpalveluksesta, laulattamassa messussa laulettuja lauluja ja lukemassa tarinan messumme teemaan liittyen toisten auttamisesta. Päiväkotivierailuilla lapset saivat piirtää luetusta tarinasta kuvat, jotka olivat esillä toteuttamassamme perhemessussa.

Aineistoa keräsimme kirkon lapsi- ja perhetyöstä, perhemessusta, kristillisestä kasvatuksesta, alle kouluikäisten lasten uskonnollisesta ja hengellisestä kehityksestä sekä osallisuudesta. Messussa keräsimme palautteen, jossa selvitimme, miksi lapsista on mukava tulla messuun ja mikä tekee tulemisesta ikävää. Selvitimme myös onnistuimmeko lisäämään lasten osallisuutta messussa.

Messuun osallistuneet seurakuntalaiset pitivät toteuttamastamme messusta. Erityisesti messun musiikki ja sen tuoma iloisuus saivat kehuja. Palautteen mukaan onnistuimme lisäämään lasten osallisuutta. Palautteesta kävi ilmi, että musiikki ja normaaleissa sunnuntaimessuissa järjestettävä pyhäkoulu ovat asioita, jotka tekevät lasten mielestä kirkkoon tulon mielekkääksi. Ikäväksi tulon tekee aikainen herääminen aamulla sekä pitkät saarnat.

Opinnäytetyömme onnistui hyvin ja siinä päästiin asetettuihin tavoitteisiin.

Asiasanat: messu, osallisuus, lapset, seurakunta, kirkko

ABSTRACT

Linkola, Leena and Oinonen, Veera. Different but equal – family mass in supporting the participation of children. 74p., 6 appendices. Language: Finnish. Kauniainen, Autumn 2012.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Christian Youth Work and Education. Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of our thesis was to plan and organize a family mass in which we increase the participation of children. Our goal was also to find out why children enjoy coming to the mass and what makes participation unpleasant. We organized the mass in cooperation with the Parish of Tapiola.

This thesis is a product. The theme of the mass was the brother, according the Biblical text. We planned the structure of the mass, chose the songs and decorated the church. We also planned and implemented the sermon, wrote the daily prayer and the intercession.

Before the mass we visited three kindergartens in the Tapiola Parish area. We informed the children about the service, sang together the songs of the mass and read the themes of our mass, such as helping each other. During the kindergarten visits the children had a possibility to draw pictures about the story. Later the pictures were displayed in the mass we organized.

We gathered the data from the child and family work of the church and family masses. The theory consists of Christian upbringing, religious and spiritual development of the children under school age and participation. We collected feedback on the mass. Based on the feedback we discovered why children enjoy coming to the mass or what makes it unpleasant. We also studied whether we managed to increase the participation of children in the mass.

According to the feedback, the parishioners enjoyed our mass. They enjoyed especially the music and the happiness brought by it. It can be stated that we managed to increase the participation of children. On one hand the feedback showed that music and the Sunday school organized during the normal Sunday services are issues that make it enjoyable for children to come to church. On the other hand, the children considered listening to long sermons and waking up early unpleasant. Our product was successful and we reached the goals we had set.

Key words: mass, participation, children, congregation, church

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	7
2	TAPIOLAN SEURAKUNTA ENNEN JA NYT	9
3	KIRKON LAPSI- JA PERHETYÖ	11
3.1	Lapsi- ja perhetyö tämän päivän kirkossa	12
3.2	Lapsi- ja perhetyö Tapiolan seurakunnassa	14
3.3	Perhemessu	15
4	KRISTILLINEN KASVATUS	17
4.1	Kristillisen kasvatuksen ulottuvuudet	18
4.2	Ihmettelyn pedagogiikka	20
4.3	Jumalanpalveluskasvatus	20
5	ALLE KOULUIKÄISEN LAPSEN USKONNOLLINEN JA HENGELLINEN KEHITYS	22
6	OSALLISUUS	25
6.1	Lasten osallisuus	25
6.2	Lasten osallisuuden ulottuvuudet	27
6.3	Osallisuuden muutos varhaiskasvatuksessa	28
6.4	Osallisuus osana kirkon varhaiskasvatussuunnitelmaa	29
7	TEORIASTA KÄYTÄNTÖÖN	31
7.1	Esivalmistelut	32
7.1.1	Messun kaava	32
7.1.2	Mainostus	33
7.1.3	Päiväkotivierailut	33
7.1.4	Messuvihko	35
7.2	Messun toteutus	35
7.2.1	Musiikki	35
7.2.2	Kirkkotilan somistus	37
7.2.3	Saarna	38
7.2.4	Päivän rukous	39
7.2.5	Esirukous	40
7.3	Palaute	41
7.3.1	Toiminnallinen ja mukava	42
7.3.2	Musiikki ja näytelmä saivat innostumaan	43

7.3.3	Onnistunut kokonaisuus	45
7.3.4	Arviointi	46
8	POHDINTA	47
8.1	Haasteet	47
8.2	Ideoita perhemessun kehittämiseen	48
	LÄHTEET	51
	LIITTEET	56
	Liite 1: Perhemessun yleinen kaava	56
	Liite 2: Toteuttamamme messun kaava	58
	Liite 3: Messun mainos	60
	Liite 4: Messuvihko	61
	Liite 5: Saarna ja päivänrukous	70
	Liite 6: Palautelomake	72

1 JOHDANTO

Saimme aiheen opinnäytetyöhömme Tapiolan seurakunnalta keväällä 2012. Seurakunnan lapsi- ja perhetyöntekijät halusivat meidän tutkivan, miksi lapsista on mukava tulla messuun ja mikä tekee tulemisesta ikävää. Koimme lasten kanssa tehtävän tutkimuksen kuitenkin haastavaksi ja halusimme tehdä produktion, joten kysyimme Tapiolan seurakunnalta jotakin produktion aiheita. Työntekijät ehdottivat, että toteuttaisimme perhemessun, jossa lisäisimme lasten osallisuutta. Samalla voisimme ottaa selvää, miksi lapsista on mukava tulla messuun.

Osallisuuteen on alettu kiinnittää huomiota yhä enemmän. Lasten henkinen pahoinvointi, psykososiaalinen oireilu ja psyykkiset häiriöt ovat lisääntyneet miltei kaikkialla maailmassa (Aalto-Setälä 2006). Osattomuus omaan elämään näkyy usein psyykkisenä pahoinvointina ja mielenterveysongelmina. Lasten osallisuuden tukeminen edistää lasten kasvua ehyiksi yksilöiksi. (Mäkelä 2011, 14.) Tarve kehittää lasten osallisuutta messuissa nousee näistä lähtökohdista.

Kirkko on nyt murrosvaiheessa, jossa sen tulee valita joko osallisuuden tai järjestyksen tie. Kirkon strategiassa on valittu osallisuuden tie. (Virtanen 2011, 79.) Kysymys kuitenkin kuuluu, toteutuuko valinta seurakuntatasolla. Opinnäytetyömme tavoite on tuoda osallisuutta perhemessuihin. Suunnittelimme ja toteutimme opinnäytetyönämme perhemessun lasten osallisuuden lisäämiseksi.

Opinnäytetyöstämme hyötyy Tapiolan seurakunnan lapsi- ja perhetyö. Lisäksi mikä tahansa seurakunta voi hyödyntää opinnäytetyötämme lasten osallisuuden kehittämisessä perhemessuissa. Kerätyn palautteen avulla Tapiolan seurakunta voi edelleen kehittää omia messujaan lapsille mukavammiksi.

Lasten ja nuorten osallisuutta tutkivia ja kehittäviä opinnäytetöitä on tehty viime vuosina useita. Nämä opinnäytetyöt on tehty päivähoidon ja nuorisotyön parissa. Seurakunnan perhetyössä tehtyjä tutkimuksia tai kehittämishankkeita ei opinnäytetyönä ole tehty.

Opinnäytetyömme nimi, joka on samalla myös toteuttamamme messun nimi, Erilaisina samanarvoisia, viittaa messun teemaan lähimmäisenrakkaudesta. Jokainen ihminen on erilainen ja arvokas juuri sellaisena, Jumalan luomana. Samalla nimi kertoo, että lapset ovat arvokkaita ja tarvitsevat omista lähtökohdistaan toteutettua toimintaa. Jeesus siunasi lapsia ja asetti heidän erityiselle paikalle Jumalan valtakunnassa. Lapset ovat siis seurakuntalaisina yhtä tärkeitä kuin aikuisetkin ja heidät tulisi ottaa huomioon Jeesuksen esimerkin mukaisesti.

2 TAPIOLAN SEURAKUNTA ENNEN JA NYT

1950-luvulla Espoon suomalaisen seurakunnan jäsenmäärä kasvoi voimakkaasti. Tällöin rakennettiin ja asutettiin muun muassa Tapiolan ja Otaniemen alueet. Vuonna 1955 syntyi Tapiolan Seurakuntayhdistys ry, joka vaati kirkkovaltuustolta seurakuntatyökeskusta ja omaa pappia Tapiolaan. Tämä johti konkreettisiin tuloksiin ja vuonna 1957 kirkkovaltuusto ehdotti, että Espoon suomalaisesta seurakunnasta erotetaan Tapiolan suomenkielinen seurakunta. (Ojanen 1990, 185.)

Valtioneuvosto antoi vuoden 1959 lopulla päätöksen, joka sisälsi periaatteet uuden Tapiolan seurakunnan muodostamiseksi. Uusi seurakunta tuli yhteistalouteen Espoon suomalaisen ja ruotsalaisen seurakunnan kanssa. Seurakunta oli suomenkielinen ja Tapiolan alueen ruotsinkielinen väestö kuului edelleen ruotsalaiseen seurakuntaan. (Ojanen 1990, 186.)

Tapiolan seurakunta kuului Malmin rovastikuntaan ja sen alueeseen kuuluivat Laajalahti, Mankkaa, Taavinkylä, Westend ja Otaniemi sekä luonnollisesti myös Tapiola. Asukkaita alueella oli noin 9000. Seurakuntaan tuli valita kirkkoherra ja kappalainen, sekä rakentaa oma kirkko viiden vuoden kuluessa seurakunnan synnystä, joka tapahtui vappuna vuonna 1960. Kirkkovaltuusto määräsi, että Otaniemen kappeli toimisi Tapiolan kirkkona kunnes oma kirkko valmistuisi. Seurakuntakodissa pidettiin pienryhmien kokoontumisia. (Ojanen 1990, 186.)

Nykyisin Tapiolan seurakunta on yksi kuudesta Espoon seurakuntayhtymään kuuluvista seurakunnista. Tapiolan seurakuntaan kuului vuoden 2011 lopussa 23 341 jäsentä ja kirkkoon kastettuja lapsia samana vuonna oli 246. (Espoon seurakuntayhtymä 2011.) Lapsi- ja perhetyöntekijöitä Tapiolan seurakunnassa on 23. Heistä pappeja on kaksi, lastenohjaajia 14, perhetyöntekijöitä kolme sekä lapsityönohjaajia, perhe- ja perhekerhotyönohjaajia, työalasihteereitä ja musiikkileikkikoulun opettajia on yksi kutakin. (Tapiolan seurakunta 2012.)

Kyseessä on siis iso seurakunta, jossa perhe- ja lapsityölle on tarvetta. Esimerkiksi perhekerhoja vuonna 2011 pidettiin 374 kertaa, joihin vanhempia osallistui 2840 ja lapsia 4818. Perhekerhojen osallistumismäärä on nousussa. Myös ilta-päiväkerhoissa ja päiväkehoissa lasten määrä oli toista sataa. (Tilastot vuodelta 2011.)

3 KIRKON LAPSI- JA PERHETYÖ

”Kirkon lapsi- ja nuorisotyön lähtökohtana on Jumalan läsnäolo maailmassa ja Kristuksen läsnäolo sanassa ja sakramenteissa.” (Jumala on. Elämä on nyt. Rakkaus liikuttaa. 2010, 6.)

Kirkon lapsi- ja perhetyön perusteita on monia. Raamattua arvostavalle vastaus on lähetykskäsky, jossa Jeesus kehottaa menemään kaikkialle maailmaan tekemään kaikki kansat opetuslapsikseen kastamalla ja opettamalla heitä. Myös lasten evankeliumissa Jeesus ottaa lapset luokseen ja siunaa heitä. Lapsuudessa kristillisen uskon vaikutuspiirissä eläneelle taas vastaus on sukupolvien ketju: seurakunnan lapsityön tarkoitus on siirtää kristillistä traditiota sukupolvelta toiselle. Kolmantena perusteena on, että seurakunta haluaa auttaa lapsia ja perheitä löytämään kristillisen tradition pohjalta vastauksia elämän kolmeen peruskysymykseen: kuka olen, mihin kuulun ja mikä on elämäni tarkoitus. (Virtanen 2005, 63–64; Jumala on. Elämä on nyt. Rakkaus liikuttaa. 2010, 6.)

Kirkon lapsityö on alkanut 1800-luvulla pyhäkoulutoimintana. 1800-luvun loppupuolella perustettiin Suomen evankelisluterilainen Pyhäkouluyhdistys, jonka tehtävänä oli kehittää pyhäkouluja ja tuottaa materiaalia sen tarpeisiin. Pyhäkoulutoiminta perustui jo tuolloin vapaaehtoisuuteen pohjautuvaan maallikkotoimintaan. (Alopaeus-Karhunen & Wennermark 2004, 13–14.)

Pyhäkoulun rinnalla toinen merkittävä lapsityön muoto oli päiväkerhotoiminta. Päiväkerhotyön alkuperää ei voida selvästi osoittaa, mutta toiminta on virinnyt siellä, missä sille on ollut tarvetta. Yksi vanhimpia päiväkerhoja on Turussa vuonna 1945 toimintansa aloittanut päiväkerho. Monet päiväkerhot ovat saaneet alkunsa kotien toivomuksesta saada lapsille kehittäviä virikkeitä. (Alopaeus-Karhunen & Wennermark 2004, 17.)

1980–90-lukujen taitteessa syntyi käsite lasten kirkko. Lasten kirkon keskeisiksi elementeiksi nousivat juhla, ihmettely, rituaalit ja tykkääminen. Näiden element-

tien kautta haluttiin välittää lapselle Pyhän kohtaamisen elämys. (Alopaeus-Karhunen & Wennermark 2004, 16.)

3.1 Lapsi- ja perhetyö tämän päivän kirkossa

Perhetyö nähdään kirkossa tärkeänä. Kirkon strategiassa yhtenä tavoitteena on tukea kotien hengellistä elämää sekä perheiden arkea, myös sen vaikeuksissa ja ristiriidoissa. (Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö i.a.) Keskeisintä perhetyössä on nähdä ihmisen arvo, yhteys Jumalaan, toisiin ihmisiin ja seurakuntaan. Tämä näkemys luo perustan kirkon perhetyölle. (Rättyä 2012, 103.)

Tavoitteena kirkon perhetyössä on toimia niin, että eri-ikäiset perheenjäsenet kokevat Jumalan rakkautta arjessa ja juhlassa, saavat iloa kohtaamisista ja vahvistuvat niistä. Perheenjäsenten tulisi saada apua ja kokea toivoa vaikeuksissa sekä oppia pitämään huolta itsestään ja läheisistään. Päämääränä on, että he uskovat elämän mielekkyyteen ja tulevaisuuteen sekä syvenevät Jumalan tuntemisessa ja löytävät paikkansa seurakunnassa. (Minäkö perhetyön tekijä? 2009, 11.)

Kirkossa perhetyötä järjestävät paikallisseurakunnat ja Perheasiain neuvottelukeskus. Perhetyöstä vastaava työntekijä voi olla esimerkiksi lastenohjaaja, lapsityönohjaaja, diakoni, perhetyöntekijä tai pappi. (Vilén, Hansen, Janhunen, Kytöpuu, Salo, Seppänen, Seppänen & Tapio 2010, 32.) Kirkon perhetyö sisältää kaiken sen toiminnan mitä seurakunnissa työntekijät ja vapaaehtoiset tekevät vahvistaakseen monimuotoisten perheiden ja perheeseen kuuluvien jäsenten hengellistä elämää, seurakuntayhteyttä ja kasvua ihmisenä (Rättyä 2012, 103).

Useissa seurakunnissa perhetyötä tekee joko perhetyön diakoni tai diakoniatyöntekijä, jolle on määrätty yhdeksi tehtäväalueeksi perhetyö. Diakonisen perhetyön tehtävänä on etsiä ja auttaa niitä perheitä, joita seurakunnan tavallinen viikkotoiminta ei tavoita. (Vilén ym. 2010, 33.) Diakoniatyö tukee perhettä tarjoamalla ensisijaisesti käytännöllistä ja emotionaalista tukea. Käytännölliseen tukeen kuuluu taloudellinen, sairaanhoidollinen ja tiedollinen tuki. Emotionaali-

nen tuki sisältää kuuntelemista, keskustelemista, ratkaisujen etsimistä ongelmiin sekä perheen tukemista. Diakoniatyössä yksi tärkeimmistä perhetyön muodoista on kotikäynnit. Käyntejä tehdään onnittelu- ja tervehdyskäynteinä sekä pyydettyinä että sovittuna kotikäynteinä. Kotikäynneillä voidaan huomioida koko perhettä samanaikaisesti. (Rättyä 2012, 106–107.)

Perheasiain neuvottelukeskus on osa seurakuntien perhetyötä. Siellä työskentelee perheneuvoja ja sen tarkoituksena on tukea asiakkaita sielunhoidollisen ja terapeuttisen keskustelun avulla. Asiakkaaksi voi tulla yksin, parina tai perheenä. Perheasiain neuvottelukeskuksen palvelut ovat maksuttomia ja asiakkaaksi voi tulla, vaikka ei kuuluisi kirkkoon. (Vilén ym. 2010, 33.)

Kirkon lapsi- ja perhetyö on tänä päivänä hyvin monimuotoista. On erikseen perheille ja erikseen lapsille suunnattua toimintaa. Perheille on perhekerhoja ja -leirejä, harrastekerhoja, perhetapahtumia, juhlia, retkiä sekä muskareita ja perhejumalanpalveluksia. (Alopaesus-Karhunen & Wennermark 2004, 22; Lapsi on osallinen 2008, 10; Rättyä 2012, 107; Vilén ym. 2010, 33.) Lapsille erikseen suunnattuja toimintoja ovat muun muassa pyhäkoulut, kerhot ja iltapäivätoiminta, joka on perhekerhon ohella toinen voimakkaimmin kasvavista työmuodoista. Lisäksi seurakunta tavoittaa lapsia tehokkaasti syntymäpäivien ja koulun aloittamisen yhteydessä. (Jumala on. Elämä on nyt. Rakkaus liikuttaa. 2010, 31–32; Lapsi on osallinen 2008, 10.)

Tällä hetkellä erilaiset perhetyön muodot voivat hyvin. Perhekerho on toinen voimakkaimmin kasvava työmuoto seurakuntien lapsi- ja perhetyössä. (Jumala on. Elämä on nyt. Rakkaus liikuttaa. 2010, 32.) Perhekerhoissa saa tukea oman identiteetin vahvistamiseen ja aikuiset saavat lisäksi mahdollisuuden saada lisää luottamusta itseensä kasvattajana, aviopuolisona ja yhteisön jäsenenä (Alopaesus-Karhunen & Wennermark 2004, 22).

Kirkko tavoittaa nuoret ikäluokat laajan kasvatustyönsä kautta hyvin, mutta lapsi- ja varhaisnuorisotyön toimintoihin osallistuminen on viime vuosikymmenien aikana ollut yleisesti laskussa. Kasvatustyöllä on keskeinen merkitys kirkon tulevaisuudelle. Monilla kirkon kasvatustyömuodoilla tavoitetaan lasten lisäksi

myös heidän vanhempansa. Kirkon kasvatustyöllä on myös yhteiskunnallista merkitystä, koska se vaikuttaa yhteiskunnan arvopohjaan. (Meidän kirkko - osallisuuden yhteisö 2007, 22.)

3.2 Lapsi- ja perhetyö Tapiolan seurakunnassa

Tapiolan seurakunnassa perhetyö on monipuolista ja sitä tehdään paljon. Toiminnan pohjana ovat kristilliset arvot: rakkaus, turvallisuus, pyhyys, rohkeus ja luovuus (Espoon seurakunnat i.a.; Espoon seurakunnat). Perhetyö on lapsilähtöistä ja lapsen etu on toiminnan lähtökohtana, kuitenkin niin, että koko perhe pystyy osallistumaan toimintaan. Lapsille pidetään erillisiä ryhmiä ja annetaan turvallista hoivaa sitä tarvittaessa. Toiminnassa huomioidaan myös kaikenlaiset ja kokoiset perheet, kuten ydin-, uus-, yksinhuoltaja-, ero- ja sateenkaariperheet. (M. Hellas, henkilökohtainen tiedonanto 24.9.2012.)

Perhetyö Tapiolan seurakunnassa on ennaltaehkäisevää perhetyötä. Työssä tuetaan perheitä kristillisessä kasvatuksessa ja arjen solmukohdista selviytymisessä, kasteesta vanhuuteen. (M. Hellas, henkilökohtainen tiedonanto 24.9.2012.) Tapiolan seurakunnassa toimintamuotoina on perhekerhoja, vauvaryhmiä, erilaisia teemallisia perhekokouksia, askarteluiltoja, retkiä ja leirejä, perhemessuja sekä sielunhoito- ja terapiakeskusteluja elämän solmukohdissa. Lisäksi on erilaisia ryhmiä; vanhemmuuden palikat -ryhmiä, parisuhteen palikat -kouluja, Uskossa ja elämässä -vanhempainryhmä, Elämä myllerryksessä -eroryhmä ja erolasten ryhmä. (Espoon seurakunnat i.a.; M. Hellas, henkilökohtainen tiedonanto 24.9.2012.)

Työntekijät haluavat edelleen kehittää lasten ja perheiden parissa tehtävää työtä. He haluavat tehdä kirkosta lapselle helposti lähestyttävän ja kivan paikan, jossa lapsen hengellinen kasvu olisi vahvasti läsnä. Tähän tarpeeseen seurakunta pyrkii vastaamaan, sekä kehittämään perhemessun, joka palvelisi lapsen oppimista ja hengellistä elämää, mutta jossa myös aikuisen on hyvä ja luontevaa olla. (E. Kallio, henkilökohtainen tiedonanto 25.5.2012.)

3.3 Perhemessu

Perhemessu on koko seurakunnan yhteinen jumalanpalvelus, jota voidaan viettää sunnuntain tai jonkun muun pyhäpäivän pääjumalanpalveluksena. Koska kyseessä on jumalanpalvelus, jossa vietetään ehtoollista, sitä kutsutaan messuksi (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a.). Sunnuntaiden ja pyhäpäivien lisäksi perhemessua voidaan viettää myös arkipäivinä ja erityistilanteissa, esimerkiksi koulujumalanpalveluksena. Perhemessu eroaa tavallisesta messusta niin, että siinä otetaan huomioon erityisesti lapsiperheet ja heidän tarpeensa. (Lindfors 2001, 86; Virsikirja 1986.)

Lapset ovat tärkeä osa messua, vaikka messuissa aikuiset kokevat monesti lasten aktiivisuuden, aitouden ja eloisuuden hankalana ja vieraana. Toisaalta taas lapset kokevat jumalanpalveluksen pyhyden ja hiljaisuuden itselleen vieraksi. Lasta on vaikea saada ymmärtämään asioita, joita hän ei ole nähnyt tai kokenut. Tämän takia lapsi tarvitsee ohjausta ja opettelua pyhyden ymmärtämiseen. (Ahtiainen 2004, 153.)

Sekä Ahtiainen (2004, 153) että Heinonen (2005, 70) muistuttavat, että Jeesus asetti lapsen esikuvaksi aikuisille. Lapset pitävät aikuisen oikealla tiellä, merkittävien asioiden äärellä etenkin silloin, kun aikuiset tuntuvat eksyvän tältä tieltä ja kadottavan sen (Heinonen 2005, 69). Lisäksi lasten vanhempiin kohdistama luottamus, turvautuminen ja jopa ihailu on puhutteleva vertaus ihmisen ja Jumalan välisestä suhteesta (Ahtiainen 2004, 153). Lapsi ei siis ole messussa vain saamassa asioita aikuisilta, vaan yhtä lailla myös antamassa heille jotakin.

Perhemessun suunnittelussa ja toteutuksessa noudatetaan samoja periaatteita kuin missä tahansa messussa. Raamatun sana ja sakramentit sekä seurakunnan rukous ja kiitos Jumalalle ovat keskeisellä paikalla myös perhemessussa. Käytetty kieli, musiikki, jumalanpalvelustila ja noudatetut tavat vaihtelevat, mutta messun ydin pysyy samana. (Lindfors 2008, 268.) Perhemessussa raamatun tekstit voidaan valita kunkin pyhän eri vuosikertojen teksteistä (Lindfors 2001, 86).

Perhemessun suunnittelu on aloitettava tarpeeksi ajoissa, jotta valmistautumiseen jää tarpeeksi aikaa. Perhemessuihin osallistuu usein pientä väkeä, joten harjoittelu ja valmistautuminen vievät enemmän aikaa kuin ”perusmessussa”. Lapsen on tärkeä saada kokemus, että hän osaa asiansa ja tämä kokemus syntyy vain pitkän harjoittelun tuloksena. Myös yhteistyökumppaneille on hyvä ilmoittaa ajankohdista ja suunnitteluvastuista ajoissa. (Lindfors 2001, 64.)

Perhemessu kuuluu niihin jumalanpalveluksiin, jotka ovat kirkon keskeisin osa jumalanpalveluskasvatusta. Siksi tulisi kiinnittää erityistä huomiota ja käyttää aikaa, voimia ja kekseliäisyyttä sen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Saammeko lapset viihtymään kirkossa vai saammeko heidät tuntemaan, ettei heillä ole siellä sijaa? (Lindfors 2001, 65.) Perhemessuissa täytyy ottaa huomioon lapsen tapa oppia ja kokea messu omakseen. Lapsi tarvitsee kasvaessaan juurtumista siihen minkä hän jo osaa sekä uuden oppimista. (Lindfors 2008, 258.) Koko seurakuntaa koskevassa jumalanpalveluskasvatuksessa joudumme myös miettimään, kasvatammeko ihmisiä tiettyihin muotoihin vai jumalanpalveluksen sisältöön ja ytimeen (Lindfors 2001, 65).

4 KRISTILLINEN KASVATUS

Kristilliseksi kasvatukseksi määritellään yleensä kirkon lapsi- ja nuorisotyö. Tämä on luonnollista, sillä juuri näiden työalojen piirissä ovat kasvuikäiset ihmiset. Todellisuudessa kristilliseen kasvatukseen kuuluu paljon enemmän kuin vain lapset ja nuoret. Kaiken ikäiset, siis myös aikuiset, kuuluvat kristillisen kasvatuksen piiriin. (Launonen 2008, 221–222.) Tässä työssä tarkastelemme kristillistä kasvatusta varhaiskasvatuksen näkökulmasta.

Kristilliselle kasvatukselle ei ole olemassa mitään yksiselitteistä määritelmää vaan siitä on olemassa erilaisia määritelmiä ja käsityksiä. On kuitenkin joitakin yhteisiä piirteitä, jotka tavallisesti liitetään kristilliseen kasvatukseen. Näitä ovat intentionaalisuus, normatiivisuus ja vuorovaikutus. (Muhonen & Tirri 2008, 64.)

Intentionaalisuus tarkoittaa sitä, että kasvatuksella on tavoitteita ja päämääriä ja siinä tietoisesti pyritään vaikuttamaan ja saamaan muutosta tukemalla kasvua, kehitystä ja oppimista. Normatiivisuudella taas tarkoitetaan sitä, että kasvatuksessa näkyvät arvot ja se on aina arvosidonnaista. Kasvattaja näyttää myös omalla käytöksellään elämän arvoja, jotka näkyvät väistämättä kasvatuksessa. Vuorovaikutuksella tarkoitetaan sitä, että kasvatus tapahtuu aina kasvatettavan ja kasvattajan välisessä vuorovaikutussuhteessa. Näiden kolmen piirteen pohjalta voidaan siis todeta, että kasvatus on päämääräsuuntautunutta, arvoihin sitoutunutta toimintaa, joka toteutuu erityisessä vuorovaikutussuhteessa. (Muhonen & Tirri 2008, 64–65.)

Kristillisen kasvatusajattelun taustalla on Imago Dei -oppi. Opin mukaan ihminen luotiin Jumalan kuvaksi ja niinpä ihmisen tulee kehittää itseään kohti Jumalan kuvan kaltaisuutta. Tämä ei kuitenkaan määrittele kaavamaisesti, minkälaisiksi ihmisten tulee kasvaa, sillä jokaisessa ihmisessä Jumalan kuva ilmenee yksilöllisellä tavalla. Jokaisen ihmisen on tarkoitus tuoda esiin jotain ainutlaatuisia ja omaa Jumalan äärettömästä persoonasta. (Puolimatka 2008, 15.)

Tämän agape-traditioksi kutsutun perinteen ongelmaksi nousee, että Jumalan kuva ihmisestä on syntiinlankeemuksen seurauksena vääristynyt. Niinpä ihminen ei voi koskaan tulla täydelliseksi Jumalan kuvaksi tässä syntisessä maailmassa. Ihminen tarvitsee pelastusta, mutta ei voi itse tätä pelastusta itselleen hankkia. Näin ollen ihminen on riippuvainen Jumalan tarjoamasta pelastuksesta. (Puolimatka 2008, 16.)

Agape-tradition mukaan kristillistä kasvatusta ei voida toteuttaa yhden periaatteen pohjalta. On otettava huomioon kolme peruslähtökohtaa: luominen, syntiinlankeemus ja lunastus. Nämä lähtökohdat ovat osittain jännitteessä keskenään, mutta myös täydentävät toisiaan. Lähtökohdat tuovat esiin ihmisen ainutlaatuisuuden, rajallisuuden, syntisyyden ja lunastuksessa tarjoutuvan uuden mahdollisuuden, jotka kaikki tulee ottaa kasvatuksessa huomioon koko ajan. (Puolimatka 2008, 16–17.)

Toinen kristilliseen kasvatukseen vaikuttanut perinne on saanut vaikutteita kreikkalaisesta sivistyksestä. Sen mukaan ihminen itse kohoaa kohti Jumalaa ja jumalallista. Ihminen luontaisesti pyrkii kohti jumalallista, sillä ihminen rakastaa totuutta ja hyvyyttä. Jos ihminen vain etsii Jumalaa, arvoja ja totuutta, hän löytää nämä etsintänsä tuloksena. (Puolimatka 2008, 17.)

Useimpien kristillisten kasvatustajattelijoiden tuotannossa on nähtävissä vaikutteita molemmista näistä perinteistä. Yleensä kuitenkin jompikumpi perinteistä on ollut hallitseva. Lutherin ja Augustinuksen ajattelussa näkyy vahvasti agape-traditio. (Puolimatka 2008, 17.)

4.1 Kristillisen kasvatuksen ulottuvuudet

Mervi Muhonen tuo esille pro gradu -tutkielmassaan kuusi kristillisen kasvatuksen ulottuvuutta. Nämä ulottuvuudet ovat *opillinen, rituaalinen, kokemuksellinen, eettis-moraalinen, huolenpidollinen ja pedagoginen ulottuvuus*. Ulottuvuudet voidaan jakaa kahteen ryhmään. Opillinen, rituaalinen ja kokemuksellinen ulottuvuus ilmentävät kasvatuksen hengellistä puolta, kun taas kasvatuksen

inhimillistä puolta ilmentävät eettis-moraalinen, huolenpidollinen sekä pedagoginen ulottuvuus. Ulottuvuudet ovat kuitenkin kiinteässä yhteydessä toisiinsa ja niitä on lähes mahdoton erottaa täysin toisistaan. (Muhonen & Tirri 2008, 77; Muhonen 2005, 32.)

Opillisella ulottuvuudella tarkoitetaan kristinuskon oppeja ja uskomuksia sekä niiden eteenpäin välittämistä. Ulottuvuuden merkitys on ylläpitää ja viedä eteenpäin yhteistä perinnettä sekä vahvistaa kristityn identiteettiä. Keskeisessä asemassa ovat raamatunkertomukset, joilla käsitellään erilaisia elämänkysymyksiä. *Rituaaliseen ulottuvuuteen* kuuluu kristilliset tavat ja perinteet, joita ovat esimerkiksi rukoileminen ja jumalanpalveluselämään osallistuminen. Rituaalit vahvistavat niihin osallistuvien yhteyttä ja tarjoavat kokemuksia ja turvallisuutta. Ne auttavat myös ymmärtämään erilaisten tapojen ja perinteiden merkitystä. *Kokemukselliseen ulottuvuuteen* sisältyy ne kokemukset ja tunteet joita kasvattaja ja Jumalaa kohtaan tunnetaan. Tarkoitus on tarjota lapselle kokemus turvallisesta ja rakastavasta Jumalasta. Tämä tuo esiin sen, ettei usko ei ole vain asioiden totena pitämistä tai ulkoisia tapoja, vaan kokonaisvaltaista luottamista Jumalaan. (Muhonen & Tirri 2008, 78–79; Muhonen 2005, 33–35.)

Eettis-moraalinen ulottuvuus sisältää sekä eettiset periaatteet että moraalisen toiminnan. Kristillinen kasvatus ohjaa ihmisiä kohti hyvää ja oikeaa sekä välittää heille tärkeitä arvoja ja hyviä tapoja. Tärkeimpänä ohjenuorana on lähimmäisenrakkaus, joka kokoaa yhteen kristilliseen kasvatukseen keskeisesti kuuluvia arvoja ja periaatteita. *Huolenpidollinen ulottuvuus* tarkoittaa, että kristillinen kasvatus tapahtuu kasvattajan ja kasvatettavan välisessä suhteessa. Kasvatettavan perustarpeista huolehtiminen ja kasvatussuhteen positiivinen tunneilmapiiri ja rakkaus kuuluvat vahvasti kristilliseen kasvatukseen. Parhaimmillaan kristillinen kasvatus tapahtuu arjessa, jokapäiväisessä elämässä. *Pedagogisessa ulottuvuudessa* on kysymys niistä sisällöllisistä ja menetelmistä ratkaisuista joita kristillisessä kasvatuksessa tehdään. Kristillisellä kasvatuksella on tiettyjä arvolähtökohtia, periaatteita ja tavoitteita joiden pohjalta näitä ratkaisuja tehdään. Perinteisiä menetelmiä ovat esimerkiksi kerronta ja keskustelu. Kristillisen kasvatuksen kokonaisvaltaisuuden takia siinä voi hyödyntää monenlaisia lähestymis-

tapoja, mutta erityisiä, omaleimaisia uskonnollisia menetelmiä ei ole. (Muhonen & Tirri 2008, 80–81; Muhonen 2005, 35–38.)

4.2 Ihmettelyn pedagogiikka

Kristillistä pedagogiikkaa tai didaktiikkaa ei ole olemassa. Voidaan kuitenkin todeta, että kristilliseen kasvatukseen tulisi kuulua ihmettelyn pedagogiikka. Se on alkujaan tanskalaisen kasvatustieteilijän N.F.S. Grundtvigin (1783–1872) luoma termi, jota ovat myöhemmin Suomessa käsitelleet lyhyesti Kähkönen (1986) ja Leppisaari (2000). (Räsänen 2008, 297.)

Ihmettelyn pedagogiikka ei ole menetelmä, vaan avoin ja vastaanottavainen lähestymistapa. Sillä tarkoitetaan oikealla tavalla nöyrää, kyselevää ja avointa asennoitumista ilmiöihin ja ihmisiin. Monet arkipäivän asiat ovat suuren ihmettelyn ja hämmästelystä aiheita, jos niihin vain kiinnittää huomiota oikealla tavalla. Elämässä on oikeastaan aika vähän itsestään selviä asioita. Ravinto, työ ja terveys ovat meille luonnollisia asioita, mutta monille ihmisille ne eivät ole itsestään selvyyksiä. Samalla monet vastausta vaille jäävät kysymykset, kuten kärsimyksen lopullinen olemus, ovat samalla lailla ihmettelyn ja hämmästelystä aiheita. Ihmettelyn pedagogiikassa on esillä Jumalan suuruus ja ihmisen pienuus. (Räsänen 2008, 297–298.)

4.3 Jumalanpalveluskasvatus

Jumalanpalveluselämä ei ole vain kirkon jumalanpalveluksissa tapahtuvaa toimintaa, vaan se tarkoittaa kaikkea seurakunnan kokoontumisiin ja kotiin kuuluvaa hartauselämää. Jumalanpalveluskasvatuksen on tarkoitus tukea eri-ikäisiä seurakuntalaisia sitoutumaan ja liittymään kirkon monimuotoiseen jumalanpalveluselämään. Lasten jumalanpalveluskasvatuksen tärkeitä osia ovat rukous, Jumalan kohtaaminen, jumalanpalveluksen sisältö ja uskon traditioon osallistuminen. (Lapsi on osallinen 2008, 16.)

Lisäksi ehtoolliskasvatus on aina osa jumalanpalveluskasvatusta, myös lapsilla. Ehtoolliskasvatuksen tavoitteena on auttaa lapsia ymmärtämään syvemmin ehtoollisen merkitystä omassa uskonelämässä ja seurakuntayhteydessä. Lapset voivat nauttia ehtoollista yhdessä vanhempiensa tai muun läheisen aikuisen kanssa. Ehtoollinen välittää lapselle siunauksen ja anteeksiantamuksen kokemuksen. (Lapsi on osallinen 2008, 16–17.)

Toteutuakseen jumalanpalveluskasvatus tarvitsee aikuisia, jotka ovat sitoutuneet kristilliseen uskoon ja haluavat välittää perinnettä eteenpäin seuraaville sukupolville. Kun lapsi tai nuori on saanut oppia uskon maailmaan liittyviä asioita ja tapoja yhdellä tavalla, hänellä on pohja muodostaa oma vakaumuksensa ja kohdata toisenlaisia vakaumuksia. Jos vanhemmat jättävät lapsen heitteille tässä asiassa ja antavat hänen ottaa selvää asioista sitten kun hän on tarpeeksi vanha, ei lapsi saa mistään valmiuksia uskonnollisten ja vakaumukseen liittyvien asioiden käsittelyyn. (Lindfors 2008, 259.)

Jumalanpalveluskasvatus halutaan kirkon varhaiskasvatustyön punaiseksi langaksi. Jumalanpalvelus- ja ehtoolliskasvatus nähdään tärkeänä osana kirkon varhaiskasvatusta ja sille on asetettu neljä päätavoitetta. Ensimmäisenä tavoitteena on, että kirkon työntekijöiden ja kirkon varhaiskasvatuksen tehtäviin opiskelevien jumalanpalvelukseen ja ehtoolliseen liittyvää osaamista tuetaan. Toisena tavoitteena on lasten kokonaisvaltainen jumalanpalveluselämään tutustuminen. Kolmanneksi jumalanpalveluskasvatus, virsikasvatus ja lapsen hengellisen elämän tukeminen halutaan osaksi kaikkea kirkon varhaiskasvatustoimintaa. Neljäs tavoite on rohkaista perheitä osallistumaan ehtoolliselle ja opettamaan sen sisällöstä. (Lapsi on osallinen 2008, 44.)

5 ALLE KOULUIKÄISEN LAPSEN USKONNOLLINEN JA HENGELLINEN KEHITYS

Uskonnollinen kehitys on osa lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä eikä eroa lapsen muusta kehityksestä. Se tapahtuu aina vuorovaikutuksessa muun kehityksen kanssa eli kulkee käsi kädessä sekä sosioemotionaalisten että kognitiivisten tekijöiden kanssa. Lapsen minäkuva, ihmiskuva ja jumalakuva kehittyvät siis rinnakkain. (Kangasmaa, Petäjä & Vuorelma 2008, 43.)

Lapsen uskonnollinen kehitys ei ole irrallinen osa lapsen elämää, vaan todentuu juuri siinä ympäristössä jossa lapsi elää (Kangasmaa ym. 2008, 40). Lapsessa on syntymästä saakka valmiina uskonelämän siemen. Lapsen kasvuympäristöstä on kiinni hoidetaanko tätä siementä niin, että se voi kasvaa. Alle kouluikäiselle lapselle on tavallista, että hän uskoo kuten vanhempansa, omaksuuhan hän muutkin toiminta- ja käyttäytymistapansa vanhemmiltaan. (Kinnunen 2011, 23, 26.)

Toisaalta lapsen uskon tueksi voi riittää, jos lapselle tärkeistä aikuisista yksikin elää uskonelämää ja vie lasta uskonmaailmaan. Tämän ei tarvitse olla vanhempi, vaan se voi olla esimerkiksi isovanhempi, kummi tai pyhäkoulunopettaja. Varhaislapsuudessa saaduilla uskonnollisilla kokemuksilla on suuri merkitys lapsen koko elämää ajatellen. (Kinnunen 2011, 23, 28.) Uskonnollisten asioiden äärellä oleminen, niiden kokeminen, nimeäminen ja toistaminen rakentavat luovan pohjan lapsen myöhemmälle uskonnolliselle kehitykselle. Sanaton tunneilmapiiiri ja ympäristötekijät puolestaan jättävät lapseen tunnemuistijäljet, jotka nekin vaikuttavat lapsen uskonnolliseen kehitykseen myöhemmällä iällä. (Kangasmaa ym. 2008, 43.)

Uskontokasvatuksessa täytyy antaa tilaa lapsen omille ajatuksille ja mielikuvitukselle. Aikuisen ei tule koskaan tyrkyttää tai selittää asioita valmiiksi lapselle. Lapselle on annettava tilaa käyttää mielikuvitustaan ja herkistyä itse elämän mysteerin äärellä. (Kangasmaa ym. 2008, 44.)

Lapsen uskonnollinen kehitys on sidoksissa ihmissuhteista tulleisiin tunnekokemuksiin. Lapsen ensimmäiset hengelliset kokemukset tapahtuvat sylissä lapsen ollessa vielä vauva. Vanhemman sylissä on lämmin, hyvä ja turvallinen olla. Kun lapsi sylissä ollessaan kuulee Jumalan ja Jeesuksen nimen, osaa hän yhdistää näihin nimiin lämmön, hyvyyden ja turvallisuuden. (Kinnunen 2011, 22.) Mitä pienempi lapsi on, sitä vahvempi on tunnekokemusten merkitys (Kangasmaa ym. 2008, 43).

Vanhemmat vaikuttavat monella tapaa lapsen jumalasuhteen muodostumiseen varhaislapsuudessa. Vauvaikäisenä lapsen käsitys Jumalasta perustuu hänen kokemuksiinsa omista vanhemmistaan. Jos lapsi saa kokea inhimillistä rakkautta vanhemmiltaan, hän kykenee myös ymmärtämään, mitä on Jumalan rakkaus. Rakastavassa hoidossa lapsella on turvallinen yhteys vanhempiinsa ja tästä syntyy lapsen jumalakuva ja jumalasuhteen kokemuksellinen perusta. (Kinnunen 2011, 22.)

Leikki-ikäisen, yli kolmevuotiaan lapsen ajattelu on konkreettista ja vielä jäsenymätöntä eikä riitä uskonnollisten käsitteiden hahmottamiseen. Lapsi saattaa käyttää käsitteitä, mutta vasta ajan kanssa niiden merkitys selkiytyy. Lapselle sopivaa tiedollista materiaalia ovat Raamatun kertomukset ja vertaukset. Lapsen ajatusten ollessa vielä konkreettisia on hyvä aloittaa kertomuksilla Jeesuksesta, joka kulkee ihmisten kesellä auttamassa heitä (Hiltunen 2008, 70). Vaikka lapsi ei ymmärrä kertomusten juonta, ne tuovat hänelle kuitenkin mielikuvia, joita hän myöhemmin oppii tulkitsemaan. Kertomusten myötä lapsessa syntyy rakkaus ja luottamus Jumalaan. (Kinnunen 2011, 23–24.)

Myös rukoukokemukset tukevat rakkauden ja luottamuksen syntymistä Jumalaan (Kinnunen 2011, 24). Rukoilu iltaisin yhdessä aikuisen kanssa luo pohjaa lapsen jumalasuhteeseen. Rukoukseen kasvamisessa esikuvilla, lapsen kanssa rukoilevalla, on ratkaiseva merkitys. Jokainen lapsen kanssa rukoileva aikuinen kasvattaa lasta rukoukseen ja jumalanpalveluselämään. Rukoillessa lapsi oppii olemaan Pyhän ja turvallisen Jumalan edessä. Iltarukous kantaa myös vanhemmalle iälle, sillä monet aikuiset rukoilevat samaa iltarukousta, jonka he ovat lapsena oppineet. (Lindfors 2008, 256, 260.)

Leikki-ikäinen lapsi tutkii maailmaa kaikilla aisteillaan. Lapsen tapa elää ja oppia on kokonaisvaltainen; lapsi tutkii, ihmettelee, kokeilee ja pohtii. Lapselle on luontevaa sisäistää asioita leikin ja mielikuvituksen keinoin. (Hiltunen 2008, 69; Kangasmaa ym. 2008, 43.) Hän ei enää vain kopioi muiden ajatuksia, vaan hänellä alkaa olla jo omia näkemyksiä saamiensa kokemusten pohjalta. Hän kykenee jo liittämään käsitykseensä Jumalasta muun muassa voiman, turvan ja rakkauden. Lapsi erottaa Jumalan satuolennosta ja ymmärtää, että rukous on vuorovaikutusta Jumalan kanssa. (Kangasmaa ym. 2008, 43.)

Leikki-ikäiselle lapselle ominaista on hetkessä eläminen. Lapsi kohtaa myös Jumalan tässä ja nyt. Lapselle nykyhetki on ihmisen ja Jumalan kohtaamispaikka. Aito läsnäolo kokonaisvaltaisena, ainutkertaisena persoonana Jumalan edessä on lapselle luonnollista. Lapsi kokee pyhyiden omalla tavallaan, omien kysymystensä ja ajatustensa kautta. Näitä kysymyksiä ja ajatuksia ei saa väheksyä, sillä ne ovat tärkeitä lapsen kasvuille sekä pohjana lapsen jatkuvalla etsinnällä. (Kangasmaa ym. 2008, 44.)

Lapsen usko on vilpittömimmillään 5-6 vuoden iässä. Tässä iässä lapsella on tieto ja ymmärrys Jumalan hyvydestä. Hän ei voi käsittää miksi kaikki eivät halua uskoa hyvään Jumalaan. 5-6-vuotias lapsi elää tässä ja nyt -uskoa, kuten 3-4-vuotiaskin. Lapsi luottaa Jumalan kuulevan rukoukset ja vastaavan niihin. (Kinnunen 2011, 28–29.)

Samaan aikaan lapsi pohtii elämän niin sanottuja vaikeita, elämän perimmäisiä asioita, kuten kuolemaa ja sen lopullisuutta. Lapsi haluaa keskustella aikuisten kanssa ja saada vastauksia. Keskustelut ovat hyviä myös lapsen uskonnollisten ajatusten luomiselle ja rakentamiselle. Pohtiessaan näitä vaikeitakin kysymyksiä aikuisen kanssa, lapsi saa kosketuksen omaan tunnemaailmaansa. Hyväksytynä hän voi turvallisesti tunnistaa itsessään ilon, surun, onnen ja pettymyksen tunteita ja näin harjoitella omia tunnetaitojaan. (Kangasmaa ym. 2008, 46.)

6 OSALLISUUS

Osallisuudella tarkoitetaan ihmisten kuulluksi tulemistä ja mahdollisuutta vaikuttaa heitä koskevien asioiden kulkuun osallistumalla asioiden suunnitteluun ja päätöksentekoon (Turja 2011, 47). Samalla ihmiset sitoutuvat asioihin ja ottavat vastuun niiden seurauksista (Piironen 2007, 5). Psykkisen pahoinvoinnin ja mielenterveysongelmien yksi peruskokemus on osattomuus omaan elämään. Tämä kokemus näkyy lamaantumisena arkisen elämän ylivoimaisiksi kasvavien haasteiden edessä, vieraantumisena omasta itsestä sekä eriytymisenä ihmisyyteisöistä. Osallisuuden kokemus vastaavasti taas vahvistaa omaa minuutta, ryhmään kuulumista ja kyvykkyyttä vaikuttaa ja saada aikaan muutoksia. Lapsen ja nuorten osallisuuden vahvistamisella tuetaan hänen kasvuaan ehyeksi yksilöksi sekä ryhmässä toimijaksi. (Mäkelä 2011, 14.)

Osallisuus pohjautuu yhteiskuntamme lakeihin ja sopimuksiin. Näitä ovat YK:n lapsen oikeuksien sopimus, perustuslaki ja kuntalaki. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja Suomen perustuslain mukaan lapsella on oikeus ilmaista oma näkemyksensä, kuitenkin lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista i.a., 11–12; Suomen perustuslaki 1999). Lisäksi YK:n lapsen oikeuksien sopimus takaa, että lapsella on oikeus tulla kuulluksi häntä koskevissa asioissa. Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä kaikilla tavoin, eikä tätä oikeutta tule rajoittaa kuin tietyissä, sopimuksen 13 artiklassa määritellyissä tapauksissa. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista i.a., 11–12.) Kuntalaki takaa kunnan asukkaiden, joihin myös lapset kuuluvat, oikeudet osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan (Kuntalaki 1995).

6.1 Lasten osallisuus

Pienten lasten osallisuus lähtee liikkeelle vuorovaikutustilanteista, joissa lapset saavat konkreettisia kokemuksia kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisesta heille itselleen läheisissä asioissa (Turja 2011, 47; Stephenson, Gourley & Miles 2004, 5; Mäkelä 2011, 15). Liikkeelle lähdetään vertaiskulttuurista, jossa lasten

mielipiteet ja ajatukset otetaan huomioon tasavertaisina aikuisten ajatusten kanssa. Vertaiskulttuurissa lapset myös samalla oppivat toimimaan yhdessä ja opettavat toinen toisiaan. (Stenvall & Seppälä 2008, 4.)

Lasten osallisuuden tason tulee määräytyä lapsen iän, kokemuksen ja kypsyyden mukaan. Lapsen tekemien päätösten tulee olla realistisia ja lapsen tulee ymmärtää päätöstensä seuraukset. (Stephenson ym. 2004, 5, 15.) Pienille lapsille voidaan esimerkiksi tarjota vaihtoehtoja, joista he voivat valita mieluisimman. Näin lapsi kokee tulleen kuulluksi. Tästä voidaan pikkuhiljaa edetä kohti laajempaa vaikuttamista ja lasten ideoimia toimintoja, joissa aikuiset ovat enemmän tukijoita. (Turja 2011, 50.) Yhteisesti rakennettu leikki on myös tärkeää osallisuutta lapselle. Lapsi saa näin vaikuttaa omaan tekemiseensä, jonka päämääränä on ilo. (Mäkelä 2011, 15.)

Kulttuuriset ja yhteiskunnan rakenteelliset tekijät sekä käsitykset lapsuudesta, lapsista ja kasvatuksen luonteesta, näkyvät esimerkiksi koulujen ja päiväkotien sekä muiden lapsille suunnattujen instituutioiden toimintakulttuurissa. Samoin ne näkyvät kasvattajien tavassa määritellä aikuisen ja lapsen välistä valtasuhdetta. (Turja 2011, 42–43.) Lasten osallisuus ei siis tarkoita päätösvallan ja vastuun siirtämistä lapsille, vaan vastuu on aina aikuisilla. Aikuisten tehtävänä on määritellä rajat ja arvioida, kuinka suureen vastuuseen minkäkin ikäiset lapset ovat valmiita. (Piiroinen 2007, 6.) Lasten toimintatavoitteet ovat rinnakkain aikuisten toimintatavoitteiden kanssa. Näin lapset voivat kokea olevansa osallisia ja toimijoita, mutta samalla kuitenkin riippuvaisia aikuisista. (Turja 2011, 48.)

Osallisuus ei aina tapahdu vain lapsen ja aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa, vaan myös sisarusten ja kaverusten välillä, esimerkiksi leikkiessä. Erilaiset osallisuuden kokemukset vahvistavat lapsen kehittyvän persoonan eri puolia ja näin vahvistavat myös minuutta. Erilaisista vuorovaikutussuhteista lapsi saa myös kokemuksen erilaisista vuorovaikutustyyleistä. (Mäkelä 2011, 16.)

Lasten osallisuus ei tarkoita vain sitä, että lapset olisivat aktiivisia. Osallisuus voi olla vain kuulumista ryhmään, tunne siitä, että on osa joukkoa. Lapsi voi kokea olevansa osallinen, vaikka ei sitä konkreettisesti näyttäisikään. Lapsella

tulee siis olla oikeus osallistua ja olla aktiivinen, mutta myös olla osallistumatta ja olla vain osa ryhmää. (Stenvall & Seppälä 2008, 4.)

Lasten osallisuus on hyvin tärkeää myös heidän tulevaisuutensa kannalta. Osallisuus merkitsee lapsille asteittain mukaan tulemistä aikuisten maailmaan ja sen asettamiin vaatimuksiin (Stenvall & Seppälä 2008, 4). Osallisuuden kautta lapset oppivat tekemään päätöksiä ja ottamaan vastuuta sekä omasta että muiden elämästä. Lapset oppivat reagoimaan ulkoa päin tuleviin asioihin, jotka vaikuttavat heidän omaan tai muiden elämään. (Stephenson ym. 2004, 15.)

6.2 Lasten osallisuuden ulottuvuudet

Lasten osallisuudelle voidaan tietoisesti järjestää mahdollisuuksia tai ne voivat olla spontaaneja tilaisuuksia. Lasten osallisuus on moniulotteista ja se voi näyttäytyä monenlaisena toimintana ja sitä voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista. (Turja 2011, 48.) Jyväskylän yliopistossa kasvatustieteiden tiedekunnassa lehtorina toimiva, varhaiskasvatuksen ja lasten osallisuuden asiantuntija Leena Turja tuo esille lasten osallisuuden neljä ulottuvuutta (Jyväskylän yliopisto i.a.).

Ensimmäisessä ulottuvuudessa, *valtaistumisen ulottuvuudessa*, lasten osallisuutta tarkastellaan aikuisten ja lasten välisenä valtasuhteena. Keskeistä on se, kuinka paljon lasten halutaan osallistuvan toimintaan ja sen suunnitteluun. Mitä enemmän lapsille annetaan tietoa ja mitä enemmän he voivat tehdä aloitteita, antaa ideoita ja olla päättämässä asioista, sitä enemmän lapset kokevat voivansa vaikuttaa eli valtaistuvat. (Turja 2011, 49–50.)

Toisen ulottuvuuden muodostaa *aihe ja vaikutuspiiri*. Tässä ulottuvuudessa tarkastellaan sitä, keitä kaikkia se tilanne tai asia koskee, johon osallistutaan tai vaikutetaan. Lapsen on helpoin vaikuttaa henkilökohtaisiin asioihinsa kuten mitä hän juo tai syö, puuhailee tai leikkii. Kun lapset leikkivät keskenään, on heidän helppo vaikuttaa omaan tekemiseensä. Lapsia ei kuitenkaan kovin usein oteta mukaan päättämään sekä lapsia että aikuisia koskevia asioita. Lapset voisivat

laajemminkin osallistua esimerkiksi uuden toimintaympäristön, pihapiirin tai vaikkapa kevätjuhlan suunnitteluun ja toteutukseen. (Turja 2011, 50.)

Kolmas ulottuvuus on *ajallinen ulottuvuus*. Osallistava toiminta voi olla joko pitkä- tai lyhytkestoista. Se voi olla joko kauaskantoista tai kertaluonteista. Lyhytkestoisissa ja kertaluonteisissa toiminnoissa on helpompi antaa lapselle vaikutusvaltaa ja ottaa huomioon lasten toiveet. Myös lyhytkestoisista osallistavista toiminnoista voi muodostua pitkäkestoisia tapoja ja toimintamalleja. Lapsen on kuitenkin vaikeampi päästä vaikuttamaan pysyvämpiin asioihin, kuten välineiden tai materiaalien hankintaan tai ryhmän sääntöjen laadintaan. Lasten osallisuus vähenee, mitä suuremmista ja pitkäkestoisemmista asioista on kysymys. (Turja 2011, 50–51.)

Neljännessä ulottuvuudessa, eli *toimintaprosessin ja osallisuudentunteen ulottuvuudessa* konkretisoituu se, miten lapset todellisuudessa saavat osallistua toimintaprosessin vaiheisiin ja miten he sen itse kokevat. Toimintaprosessiin liittyy suunnittelua, päätöksentekoa, toimintaa ja arviointia. Lasten tulisi saada olla mukana suunnittelemassa toimintaa ja toimintatiloja, tekemässä päätöksiä, olla mukana toteuttamassa sekä arvioimassa toimintaa. Joillekin lapsille on kuitenkin tärkeää jo se, että he saavat osallistua. (Turja 2011, 51.)

6.3 Osallisuuden muutos varhaiskasvatuksessa

Suomessa varhaiskasvatuksen perusta on ollut vahvasti fröobeliläisessä lastentarhantraditiossa, jossa korostettiin aikuisen opettamisen lisäksi lasten ja aikuisten rinnakkain työskentelyä sekä vapaata leikkiä. (Helenius & Lehtomäki 2009, 134–135; Salminen & Salminen 1986, 40–41.) Leikissä aikuisen rooli on vetäytyä, mutta seurata leikkiä aktiivisesti ja suunnitella leikistä nousevien ideoiden pohjalta lasten tarpeisiin vastaavaa toimintaa. Lapsen tarpeita siis ”kuultiin” heidän tietämättään leikkiä seuraten. (Turja 2011, 43.)

1970-luvulla Suomessa vallalle nousi vahvasti behavioristinen didaktiikka. Siinä korostetaan opettajan ylhäältä ohjautuvaa opettamista, kouluainemaista ja toi-

mintatuokiokeskeistä tapaa jäsentää kasvatusta (Turja 2011, 43; Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 1998, 34–36). Tässä kasvatustavassa lasten osallisuus jää vähälle. 1990-luvulta lähtien tätä mallia on tietoisesti lähdetty kehittämään ja muuttamaan. (Turja 2011, 43.)

1990-luvulta lähtien pedagogiikka onkin ollut muutoksessa. Lapsen ja aikuisen valtasuhteeseen on alettu yhä enemmän kiinnittämään huomiota. Lapsia halutaan pitää yhä aktiivisempina toimijoina, jotka itse oppivat olemalla vuorovaikutuksessa ympäristöön ja toisiin ihmisiin. Myös uudessa yhteiskunnallisessa lapsuustutkimuksessa korostuu näkemys lapsesta aktiivisena toimijana yhteisössään. (Turja 2011, 44.)

Aikaisemmin osallisuus on mielletty enemmänkin lapsen osallistumiseksi, ei niinkään tasavertaiseksi kanssakäymiseksi ja keskusteluksi. Nykyään osallisuudessa korostetaan sitä, että lasten kanssa keskustellaan yhä enemmän heidän toiveistaan ja mielenkiinnonkohteistaan ja suunnitellaan toimintaa heidän toiveidensa pohjalta. (Turja 2011, 46.)

6.4 Osallisuus osana kirkon varhaiskasvatussuunnitelmaa

Kirkon varhaiskasvatuksen visio on ”Lapsi on osallinen”. Tämä lapsen osallisuus tarkoittaa aktiivista ja turvallista mukanaoloa seurakunnan elämässä. Kirkon varhaiskasvatus painottaa lapsilähtöistä ja aikuisjohtoista kasvatusta. Lapsesta lähtevälle toiminnalle sekä lapsen luovuudelle ja aktiivisuudelle annetaan tilaa. Lapsi elää uskoaan hänelle luonnollisilla tavoilla: liikkuen, leikkien, tutkien ja iloiten. Samalla aikuinen luo turvalliset rajat lapsen toiminnalle ja mukanaololle. (Lapsi on osallinen 2008, 23–24, 32.)

Lapsia ja lapsuutta arvostavassa kirkossa edistetään lapsen toimintaa ja mukanaoloa seurakunnassa sekä tuetaan lasten kristillistä identiteettiä. Lapsi voi osallistua aktiivisesti seurakuntaelämään, sen suunnitteluun ja toteutukseen ikäkaudelleen sopivilla tavoilla. Lapsi voi toimia myös hengellisesti yksin. Nämä ovat tavoitteita, joilla halutaan tukea lapsen suhdetta Jumalaan sekä lapsena

olemista tässä hetkessä, mikä on tärkeämpää kuin se, mitä lapsesta ehkä joskus tulee. (Lapsi on osallinen 2008, 28, 32.)

7 TEORIASTA KÄYTÄNTÖÖN

Aloitimme perhemessun ideoinnin keväällä 2012. Tutkimme teoriaa ja mietimme sen pohjalta, kuinka voisimme lisätä lasten osallisuutta perhemessussa. Halusimme käyttää messussa paljon musiikkia, koska se on meidän yhteinen mielenkiinnon kohteemme. Ajattelimme, että lapset voisivat myös soittaa itse messussa joitakin soittimia. Ideanamme oli myös käydä joissakin päiväkodeissa laulamassa lasten kanssa messussamme käytettäviä lauluja. Näin messun kulku olisi lapsille tutumpi ja mukavampi.

Pidimme kaksi palaveria yhteistyötahomme, Tapiolan seurakunnan kanssa. Ensimmäisen palaverin pidimme kevään 2012 lopulla. Sovimme palaverissa, että noudatamme messussa ainakin pääosin perhemessun kaavaa, käytämme kirkkovuoden sunnuntain tekstejä ja aihetta, kokoamme messuun bändin, teemme messusta mainoksen ja heijastamme messussa laulujen sanat seinälle. Lisäksi asetimme tavoitteeksi, että käymme messua edeltävällä viikolla muutamassa päiväkodissa laulattamassa messussa käytettäviä lauluja lapsille.

Ensimmäisen palaverin jälkeen, messua suunnitellessamme innostuimme teemamessuajatuksista. Idean teemamessuun saimme Lindforsin kirjasta *Mieltä messuun* (2001), jossa on esitelty monta teemamessua. Olisimme halunneet pitää perhemessun teemalla Nooan Arkki ja keksimme monta hyvää ideaa messun toteutukseen. Ollessamme yhteydessä yhteistyötahoon jouduimme kuitenkin luopumaan teemamessusta ja pysymään päivän tekstissä ja aiheessa. Tämä johtui siitä, että perhemessu oli päämessun paikalla ja näin ollen messun tekstit ja aihe määräytyivät kirkkovuoden tekstien mukaisesti.

Teemana päivän teksteissä oli lähimmäinen. Teema oli mielestämme innostava ja lisäksi siinä näkyi eettis-moraalinen ulottuvuus (ks. 4.1). Luimme päivän tekstien eri vuosikerrat ja tartuimme heti Jeesuksen vertaukseen laupiaasta samarialaisesta. Tästä tuli idea myös messun aiheeseen messumainosta tehtäessä. Messun aiheeksi ja samalla koko opinnäytetyömme nimeksi muodostui ”Erilaisina samanarvoisia”.

Toisen palaverin yhteistyötahon kanssa pidimme elokuun puolessa välissä. Tälöin meillä oli jo valmiina suunnitelma messun kaavasta, hahmotelma päivänruokouksesta sekä laulut valittuina. Olimme myös ideoineet esirukousta. Lisäksi olimme sopineet nuorten bändin ja lapsikuoron osallistumisesta messun musiikin toteutukseen.

Palaverissa tyrmäsimme yhteistuumin ajatuksen laulun sanojen heijastamisesta seinälle. Työntekijöillä oli heijastuksesta huonoja kokemuksia; ne eivät näy kunnolla, jos aurinko paistaa ja on liian valoisaa. Emme halunneet ottaa tätä riskiä, vaan päädyimme tekemään messuvihkon, jonka tekemiseen meillä oli vielä hyvin aikaa.

7.1 Esivalmistelut

7.1.1 Messun kaava

Lähtiessämme rakentamaan messun kaavaa tavoitteenamme oli, että kaavassa tulisi olla jotain lapsille tuttua, mutta toisaalta myös uutta, mikä tekisi messusta mielenkiintoisen ja saisi heidät innostumaan. Halusimme tehdä messusta lapsille suunnatun, selkeän ja ytimekkään. Kyse oli kuitenkin perhemessusta, joten meidän oli huomioitava myös perheen muut jäsenet, eli nuoret ja aikuiset. Aikuiset tulevat messuun nauttimaan hiljaisuudesta ja pyhydestä. Heille liika hälinä ja touhuaminen voi olla häiritsevää.

Messun kaavaa pohtiessamme toisena suurena tekijänä oli messulle asetettu aikaraja. Aikarajaksi meille annettiin alle tunti, jotta lapset jaksavat keskittyä. Normaalisti kaavasta täytyi siis karsia pois paljon kohtia. Pohdittuamme messun rakennetta kahdestaan sekä yhdessä yhteistyötahon kanssa, saimme tehtyä messussa käytettävän kaavan (liite 2).

Karsimme pois kaavasta melkein kaiken minkä pääjumalanpalveluksesta voi karsia kirkkokäsikirjan mukaan (vrt. liite 1 ja liite 2). Messun väkimmääksi meille oli kerrottu vähintään 200 ihmistä, joten ehtoollinen ja kolehti veisivät melko pal-

jon aikaa. Siksi kaava oli pidettävä mahdollisimman lyhyenä. Oli kuitenkin tärkeä jättää paljon myös totuttuja osia messuun, jotta siitä ei tulisi aktiiviselle kirkkokansalle liian vieras ja messun pyhyys säilyisi.

7.1.2 Mainostus

Ensimmäisessä palaverissa yhteistyötahomme kanssa sovimme, että me teemme messumainoksen. Tässä kohtasimme kuitenkin ongelman; emme osanneet kumpikaan tehdä mainosta tietokoneella. Onneksi ystävämme Mirjami Varpelaide lupautui auttamaan meitä. Hän oli tehnyt mainoksia ennenkin. Suunnittelimme mainoksen tekstit ja pohdimme omaa visiotamme mainoksesta. Mirjami teki meille kolme mainosvaihtoehtoa, joista valitsimme mieleisemme. Alkuperäisten mainosten tekstit olivat hyvin pienellä, joten pyysimme Mirjamia vielä hieman muokkaamaan mainosta ja suurentamaan sen tekstiä (liite 3).

Halusimme suunnata mainoksen nimenomaan lapsille, kutsua lapset messuun perheensä kanssa. Tämä oli osa messumme tavoitteen, lapsen osallisuuden tukemista. Näin lapsi sai kokea itsensä tärkeäksi.

Messun mainostus oli laajaa. Mainosta vietiin alueen päiväkoteihin, joissa kävimme vierailemassa ennen messua. Se lähetettiin postissa kutsuna kotiin kaikille 4–5-vuotiaille seurakunnan jäsenille. Lisäksi mainosta jaettiin seurakunnan muskareissa, pyhäkouluissa, kuoroissa ja se oli kirkon ilmoitustaululla kaksi viikkoa ennen messua. Mainos tuli myös messun toteutusviikolla Espoon seurakuntien kerran viikossa jaettavaan julkaisuun, Esseen.

7.1.3 Päiväkotivierailut

Viikkoa ennen messun toteutusta kävimme kolmessa päiväkodissa vierailemassa. Tapiolan seurakunnan työntekijät pitivät erittäin tärkeänä sitä, että he järjestivät päiväkotikäynnit meidän sijaan, sillä he ovat tuttuja päiväkotien kanssa. Samasta syystä he pitivät erittäin tärkeänä olla mukana päiväkotikäynneillä. Päiväkotivierailuissa näkyy kaikki osallisuuden ulottuvuudet. Etenkin esiin nousevat valtaistumisen ulottuvuus sekä aihe ja vaikutuspiirin ulottuvuus. (ks. 6.2.)

Lasten kanssa ennakkoon tehtävä työ on tärkeää. Päiväkotivierailu etukäteen mahdollistaa keskustelun lasten kanssa ja tuo esiin lasten ajatuksia, kysymyksiä messun aiheeseen liittyen. Muusikon kannalta vierailu lasten parissa auttaa miettimään laulettavia virsiä ja liturgian toteutusta lasten iän ja kehitystason mukaan. On otettava huomioon, että päiväkotikäisiltä lapsilta puuttuu kokonaan kirkollinen ja liturginen tuntemus. Monet ovat kirkossa ensimmäistä kertaa. (Lindfors 2001, 66.)

Luettuamme teoriaa huomasimme, että osallisuudessa on kysymys paljolti siitä, miten lapset saavat itse vaikuttaa heille suunnattuun toimintaan. Pohdimme kevään palaverissa sovittua päiväkotivierailujen sisältöä uudestaan. Emme halunneet enää tyytyä pelkkään laulattamiseen, vaan päätimme myös keskustella päiväkotilasten kanssa siitä, mikä heidän mielestään messussa on mukavaa ja mitä he haluaisivat siellä tehdä. Tarkoituksenamme oli myös näiden keskustelujen pohjalta rakentaa messumme saarna. Tässä näkyy Turjan esille tuoma ensimmäinen, valtaistumisen ulottuvuus, johon kuuluu lasten ideoiden tarkoituksenmukainen kyseleminen ja heidän vaikutusmahdollisuutensa.

Lapsen kielellinen kehitys alkaa jo heti syntymän jälkeen. Hän suuntaa huomionsa aikuisen puheeseen ja alkaa pikku hiljaa erottaa oman äidinkieltensä intonaatioita ja sanoja toisistaan. Myös keskustelutaidot kehittyvät alusta alkaen. Aikuinen reagoi lapsen ääntelyyn kuten keskusteluun vastaamalla ja juttelemalla. Näin lapsi oppii, että keskustelu tapahtuu vuorotellen. (Koppinen, Lyytinen & Puttinen 1989, 71–75.)

Lasten kanssa keskustelua mietittäessä on otettava huomioon lapsen kielellinen ja keskustelullinen kehitys. Neljävuotiaat lapset kertovat jo kokemuksistaan sen sijaan, että nimeäisivät vain heille esitettyjä kohteita. Puhuessaan aikuiselle neljävuotias käyttää pidempiä lauseita ja pyytää selvennyksiä. 5–6-vuotiaat puolestaan tekevät harvemmin tarkentavia kysymyksiä. Kun asia on lapselle liian monimutkainen tai vaikeasti ymmärrettävä, lapsi näyttää sen ilmeillään ja eleillään. Kun viesti tai kysymys on liian epäselvä, lapsen katseet lisääntyvät, vastausaika pidentyy ja kädet liikkuvat enemmän. (Koppinen ym. 1989, 71–75.) Keskuste-

luun lasten kanssa teimme siis selkeitä, lyhyitä kysymyksiä. Niihin vastaaminen olisi lapsille helppoa, eivätkä he joutuisi vaikeisiin tilanteisiin.

Keskustelu ei sujunut niin kuin olimme ajatelleet. Suurin osa päiväkotien lapsista ei ollut ikinä käynyt messussa, tai ainakaan eivät tienneet käyneensä. Niinpä emme saaneet päiväkotikäynneistä mitään ideoita saarnaamme, vaikka näin oli ollut tarkoitus.

Laulujen ja keskustelun lisäksi päätimme käyttää päiväkotivierailuja hyväksi kirkon somistukseen messua varten. Kerroimme lapsille tarinan Vernerivaarista, joka joutui pulaan. Tarina on saduksi tehty versio laupiaasta samarialaisesta, joka oli messumme teemaan sopiva vertaus. Lukemisen jälkeen lapset saivat piirtää, mitä tarinasta jäi heille mieleen. Nämä piirrokset veimme kirkon seinälle osaksi messumme somistusta. Tässä tarkoituksena oli myös kutsua ja houkuttaa lapsia tulemaan perhemessuun. Piirustuksissa näkyy toimintaprosessin ja osallisuudentunteen ulottuvuus, sillä piirustukset tulivat konkreettisesti kirkon seinälle (ks. 6.2).

7.1.4 Messuvihko

Suunnittelimme osaksi messua seurakuntalaisille jaettavan messuvihkon, jonka kannessa käytimme mainoksesta tuttua kuvaa (liite 4). Tähän kokosimme messun kaavan ja laulujen sanat. Messuvihkosta seurakuntalaisten oli hyvä seurata messun kulkua kaavan avulla. Lisäksi monesta eri kirjasta valittujen laulujen sanat olivat selkeästi yhdessä paikassa. Messuvihkon väliin saimme laitettua esirukoukseen tarvittavat paperilaput ja kynät.

7.2 Messun toteutus

7.2.1 Musiikki

Jo ensimmäisessä palaverissa sovimme yhteistyötahon kanssa, että me hoitamme messun musiikkipuolen, eli kokoamme bändin, joka hoitaa koko mes-

sun musiikit. Alkuperäinen tarkoituksemme oli koota bändi ystäväpiiristämme. Ennen kuin ehdimme käydä tuumasta toimeen, saimme idean nuorten osallistamisesta perhemessuun bändin avulla. Olimme yhteydessä Tapiolan seurakunnan nuorisotyönohjaaja Tuomas Merilahteen, joka lupasi koota nuorista bändin ja johtaa sen. Merilahti harjoitutti bändin ja järjesti myös äänentoiston bändille.

Halusimme messuun bändin urkumusiikin sijaan. Ajattelimme, että bändin avulla musiikista tulisi elävämpää ja lapsia innostavampaa. Bändissä olisi lapsille myös paljon visuaalista seurattavaa ja ihmeteltävää monine erilaisine soittimineen.

Saimme myös lapsikuoron mukaan toteuttamaan messua. Tapiolan seurakunnalla on oma lapsikuoro, joka on usein mukana perhemessuissa. Halusimme lapset osallisiksi myös tässä muodossa. Kuoron johtaja, kanttori Sanna-Kaisa Ojala lupasi harjoituttaa kuoron myös meidän messuumme. Lapsikuoro esitti Anna enkeleitä -laulun neljännen säkeistön, ja toimi esilaulajana monissa kappaleissa sekä laululeikin esimerkkinä kappaleessa Taivaan Isällä on paljon lapsia.

Valitsimme seuraavat laulut:

Jumalan kämmenellä (Erola 1997, Lasten virsi: 99).

Synnintunnustus (Perttilä 2010, Nuoren Seurakunnan Veisukirja 2010: 53).

Jumala loi (Erola 1997, Lasten virsi: 63).

Tahtoisin toivoa sinulle (Kosonen 2011, Laulutuuhi: 77).

Anna enkeleitä 4.säkeistö

Anna anteeksi (Erola 1997, Lasten virsi: 60).

Kun on turva Jumalassa (Virsikirja 1986: 397).

Taivaan Isällä on paljon lapsia (Erola 1997, Lasten virsi: 102).

Sydämemme laulaa (Perttilä 2010, Nuoren Seurakunnan Veisukirja 2010: 113).

Kokosimme musiikin etsimällä messun aiheeseen sopivia lauluja useista lasten hengellisistä laulukirjoista sekä virsikirjasta. Kriteerinä lauluille oli aiheeseen sopivuuden lisäksi niiden tuttuus. Halusimme, että suurin osa messun lauluista

olisi tuttuja lapsille niin että he pystyisivät osallistumaan niihin. Vieraammissa lauluissa pyrimme valitsemaan selkeät laulut, joissa toistetaan samaa melodiaa useaan kertaan. Esimerkiksi synnintunnustuslaulu oli tällainen.

Messun musiikkien valitsemisen lisäksi suunnittelimme koreografian kappaleeseen ”Taivaan Isällä on paljon lapsia”. Tässä laulussa on vain yksi säkeistö, mutta se laulettiin kolme kertaa. Niinpä päätimme tehdä jokaiseen säkeistöön hieman erilaisen koreografian, kuinkin niin, että perusidea oli jokaisessa säkeistössä sama:

Taivaan Isällä on paljon lapsia, paljon lapsia on Taivaan Isällä. (1.säk. taputukset 2.säk. tömistykset 3.säk. pyöritään ympäri)

Sä niistä yksi oot (osoitetaan toista)

Ja minä myös (osoitetaan itseä)

Siis kiitos Herralle! (heilutetaan käsiä ylhäällä, halleluja-tyyliin)

7.2.2 Kirkkotilan somistus

Halusimme somistaa kirkkotilan kutsuvaksi ja messun teemaan sopivaksi. Kinnusen (2011, 25) mukaan lapsuuden uskonnolliset muistot liittyvät usein tunnekokemuksiin. Ei siis ole yhdentekevää millaisessa ympäristössä Jumalasta puhutaan. Lasten kirkko-, pyhäkoulu- tai kerhotojen luomisessa on hyvä ottaa huomioon lämpöä, iloa ja pyhyttä synnyttävät elementit. (Kinnunen 2011, 25.)

Esirukousosion takia toimme kirkkosaliin kaksi isoa ilmoitustaulua. Ilmoitustaulut asetimme alttarin molemmille puolille. Ilmoitustaulut olivat epäsiistissä kunnossa, joten koristelimme ne isoilla kankailla vähän siistimmän ja värikkäämmän näköisiksi. Lähimmäinen-teemaan sopien lisäsimme niihin myös paperista askarreltuja sydämiä ja auringon.

Kirkon takaseinälle laitoimme lasten päiväkodeissa piirtämät piirustukset. Piirustusten viereen pöydälle laitoimme kirjan, jonka tarinan pohjalta piirustukset oli piirretty sekä kaksi pehmolelua tarinaan liittyen. Nämä lelut meillä oli ollut mu-

kana myös päiväkotikäynneillä. Pöydälle laitoimme myös selityksen, mistä piirustuksissa oli kyse.

Saarnan näytelmää varten teimme kirkon keskikäytävälle kankaista ja kivistä ”tien”. Kankaan ja kivet asetimme keskelle käytävää niin, ettei se aiheuttanut ongelmia liikkumisen kanssa. Tätä ”tietä” pitkin seurakuntalaiset saivat kävellä kirkkoon tullessaan ja sieltä poistuessaan. Somistus loi kirkkokansalle myös ajatuksen siitä, että jotakin on odotettavissa.

7.2.3 Saarna

Messumme toteutettiin 2.9.2012, jolloin kirkkovuoden teemana oli lähimmäinen. Päivän evankeliumitekstinä oli Lesken ropo (Raamattu, Mark. 12:41–44). Koimme tämän kohdan haastavaksi ja lapsille vaikeaselkoiseksi, joten päätimme jo heti alussa, että yritämme keksiä aasinsillan johonkin helpompaan Raamatun kohtaan.

Päiväkotivierailuilla meidän oli tarkoitus kerätä ideoita saarnaa ja sen toteutusta varten. Koska tämä ei onnistunutkaan, meidän tuli rakentaa saarna teorian tiedon ja omien kokemustemme pohjalta. Pohdinnan jälkeen päädyimme lopulta Jeesuksen vertaukseen laupiaasta samarialaisesta, joka kertoo lähimmäisen auttamisesta. Tämä valinta tuntui sopivalta, sillä Kinnusen (2011, 24) mukaan alle kouluikäiselle lapselle sopivaa tiedollista materiaalia ovat Raamatun kertomukset ja vertaukset.

Aluksi ajatuksenamme oli saduttaa itse vertaus Laupias samarialaisesta. Tajusimme kuitenkin, että sehän on sadutettu valmiiksi jo moneen kertaan. Miksi emme käyttäisi jotakin näistä valmiista kertomuksista? Niinpä päädyimme Lasten Raamatusta (de Graaf & Pérez Montero 2011, 282) löytyvään kertomukseen, joka oli lapsentajuinen ja ytimekkäästi kerrottu.

Laupias samarialainen pelkästään kerrottuna tuntui liian vähältä. Yhteistyötoimenne toivoi, että saarnassamme olisi jotain sitä elävöittävää. Lisäksi Ahtiainen (2004, 152) toteaa, että lapsille tarkoitettujen saarnojen on oltava konkreet-

tisia ja niissä on hyvä käyttää taiteen keinoja monipuolisesti. Oli keksittävä siis jotain konkreettista kertomuksemme tueksi.

Päädyimme näytelmään. Haasteena näytelmän toteuttamisessa oli kirkkotilan suuruus ja näkyvyys. Edessä toteutettavaa näytelmää ei takapenkistä näe, sillä kirkon etuosaa ei ole juurikaan korotettu. Lisäksi näyttelijät eivät voineet puhua, sillä kirkossa ei kuulu puhe ilman mikrofoneja, joita meillä ei ollut käytettävissä tarvittavaa määrää.

Rakensimme kirkon keskikäytävästä ”Jerikon tien”, jossa messussa apuna olleet ystävämme näyttelivät kertomuksen tapahtumat samalla, kun kertomusta luettiin. Käytimme kirkolta löytyviä roolivaatteita, jotka sopivat kertomuksemme henkilöille. Lisäksi muokkasimme kertomuksen helpommaksi näytellä.

Suunnittelimme saarnan pääosin lapsille. Emme kuitenkaan halunneet unohtaa aikuisia, onhan perhemessu suunnattu koko perheelle. Jo Laupias samarialaisen liittäminen tekstinä päivän evankeliumitekstiin oli aikuisille pohtimisen arvoisen asia. Tämän lisäksi lisäsimme saarnan loppuun pienen puheosuuden, joka oli kerrottu lapsen tasoisesti, mutta josta aikuinen pystyi myös saamaan irti ajatuksia (liite 5).

saarnan näytelmässä sekä kertomuksessa näkyy kristillisen kasvatuksen pedagoginen ulottuvuus. Tämän lisäksi saarnassa näkyy opillinen sekä eettis-moraalinen ulottuvuus. Opillisen ulottuvuuden keskeisessä asemassa ovat Raamatun kertomukset, joista yhtä käytimme saarnassa. Lisäksi saarnan teemassa näkyy eettis-moraalinen ulottuvuus. (ks. 4.1.)

7.2.4 Päivän rukous

Aluksi tutkimme kirkkokäsikirjasta löytyviä valmiita päivän rukouksia. Totesimme kuitenkin, että nämä rukoukset olivat liian vaikeaselkoisia lapsille. Halusimme, että messun kaikki osiot olisivat lapsille suunnattuja ja ymmärrettäviä. Sen lisäksi sekä päivän rukouksessa että esirukouksessa näkyvät kristillisen kasvatuksen kokemuksellinen ja rituaalinen ulottuvuus (ks. 4.1). Niinpä päätimme kir-

joittaa päivän rukouksen itse. Kumpikaan meistä ei ollut kirjoittanut koskaan päivän rukousta, mutta meillä oli kokemusta esirukousten kirjoittamisesta.

Jumalanpalvelusten rukoukset ovat kaikki erilaisia, mutta niissä kaikissa on tietty rakenne. Rakenne löytyy monista psalmeista ja se sopii hyvin myös yksityiseen rukoukseen. Päivän rukouksessa rakenne näkyy pelkistetyimmillään. (Jumalanpalveluksen opas 2009, 85.) Niinpä meille oli paljon hyötyä kokemuksesta esirukouksen parissa.

Liturgisten rukousten perinteiset osat ovat puhuttelu, muistaminen, pyyntö, päätös ja aamen. Ensimmäisessä osassa, puhuttelussa, nimetään, ketä seurakunta rukoilee ja millainen seurakunnan rukoilema Jumala on. Muistamisessa ankkuroidaan rukous Raamattuun tunnustamalla Jumalan toiminta historiassa ja kiittämällä siitä. Muistaminen johtaa pyyntöön, jossa seurakunta rukoilee, että Jumala olisi hyvä ja jakaisi lahjojaan myös tänään. Pyyntöissä ei puhuta seurakunnan jäsenten tekemistä hyvistä teoista, vaan siitä, mitä hyvää Jumala on tehnyt. Rukous päätetään päätösformulaan. Siinä kerrotaan ketä kiitetään ja kenen nimessä rukoillaan. (Jumalanpalveluksen opas 2009, 85.) Näitä osia seuraten rakensimme ja kirjoitimme päivän rukouksen (liite 5).

7.2.5 Esirukous

Tapiolan seurakunnan työntekijät toivoivat, että esirukouksen aikana olisi jotain toimintaa. Mietimme pitkään, minkälaista toimintaa voisi olla. Haasteen tähänkin toimintaan toi oletettu osallistujamäärän suuruus ja asetettu aikaraja. Jos liikuttaisimme koko messussa olevan seurakunnan hakemaan tai katsomaan jotain esirukouksen aikana, siihen kuluisi liian paljon aikaa. Toiminnan siis olisi tullut olla jotain pientä, omalla paikalla tapahtuvaa.

Kaikki ideat tuntuivat huonoilta tai mahdottomilta toteuttaa. Mietimme eri vaihtoehtoja, kunnes keksimme, että esirukouksen toiminta voisi tapahtua ehtoollisen kanssa samaan aikaan. Tällöin turhaa liikkumista ei tapahtuisi ja pääsisimme aikatavoitteeseemme.

Päädyimme käyttämään esirukouslappuja. Jokainen seurakuntalainen sai messuvihkon välissä kynän ja lapun. Alkupuheessaan pappi ohjeisti, että lappuun kukin sai omalla tavallaan, kirjoittaen tai piirtäen tuoda omia esirukousaiheita.

Ehtoollisen aikana esirukouslaput sai tuoda pieniin koreihin. Koreja oli eripuolilla kirkkoa ruuhkan välttämiseksi. Koreista laput laitettiin kahdelle ilmoitustaululle, jotka oli sijoitettu alttarin molemmin puolin. Avustajamme kiinnittivät lappuja tauluihin ja yksi avustaja toi lappuja kiinnitettäväksi eri puolella kirkkoa olevista koreista. Näin kaikki esirukoukset päätyivät samaan paikkaan. Ehtoollisen jälkeen kiitosrukouksessa pappi rukoili myös kirjoitettujen ja piirrettyjen esirukousten puolesta.

7.3 Palaute

Palautteen keräämisessä käytimme palautelomaketta ja piirtämistä (liite 6). Tutkimuskysymyksiämme palautelomakkeen kysymyksiä miettiessämme olivat: Miksi lapsista on kiva tulla messuun? Lisääntyikö lasten osallisuus? Näiden tutkimuskysymysten pohjalta kehitimme palautelomakkeen, joka sisälsi sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä lapsille ja heidän vanhemmilleen. Lapsi ja vanhempi vastasivat palautelomakkeen kysymyksiin yhdessä. Palautelomakkeet jaoimme kirkkosalin ovella messun päätyttyä. Tarkoituksena oli, että palautelomakkeen voisi täyttää kirkkokahvien aikana.

Palautelomakkeen lisäksi keräsimme palautetta erikseen lapsilta, koska produktimme ja tutkimuskysymystemme painopiste oli lapsissa. Mietimme paljon, mikä olisi paras tapa kerätä palautetta lapsilta. Päädyimme käyttämään piirtämistä, sillä se on monille lapsille luontainen tapa ilmaista itseään. Olimme jakaneet kirkkokahvipöytiin ohjeistuksen palautteen piirtämiseen ja yhdestä pöydästä löytyi kyniä ja paperia.

Työntekijöiden kanssa pidimme palautekeskustelun. Tapasimme noin kolme viikkoa messun jälkeen. Emme pitäneet palautekeskustelua heti messun toteutuksen jälkeen, vaan näimme kaikki hyväksi pohtia ensin messua vähän aikaa

yksin. Lisäksi meidän tuli ehtiä analysoida seurakuntalaisilta saamamme palautte.

Palauttekeskustelussa olivat mukana meidän lisäksi messun suunnittelussa ja toteutuksessa mukana olleet papit Erika Kallio ja Pekka Kiviranta, sekä kanttori Sanna-Kaisa Ojala. Messun suunnitteluporukasta ainoastaan bändistä vastannut nuorisotyönohjaaja Tuomas Merilahti ei päässyt paikalle. Palauttekeskustelussa työntekijät antoivat meille palautetta ja myös me saimme antaa palautetta heille. Lisäksi kerroimme, mitä palautetta olimme saaneet messussa olleelta seurakunnalta. Palaveri oli mukava tapa päättää yhteinen projekti.

7.3.1 Toiminnallinen ja mukava

Suntio oli merkinnyt messun osallistujamääräksi 157 henkilöä. Palautelomakkeita jaoimme 50 kappaletta ja saimme takaisin 32 täytettyä lomaketta ja yhden erillisen lapun. Lasten kanssa palautetta antaneita oli 14. Palautelomakkeita oli täytetty 26 lapsen kanssa jotka olivat iältään 1–11-vuotiaita. Moni vastanneista täytti lomakkeen useamman lapsen kanssa ohjeistuksesta huolimatta. Monivalintakysymyksiin sai valita useamman kohdan, jos halusi. Sulkuihin on merkitty palautteen lukumäärä.

Palautteesta kävi ilmi, että toteuttamamme messu oli sekä lasten että aikuisten mielestä mukava ja tarjosi toimintaa enemmän kuin messu yleensä. Palautteen antaneilla lapsilla oli hyvät vertailukohtat, sillä palautteeseen vastanneista lapsista kaikki käyvät kirkossa. Useasti kirkossa käyviä oli kuusi ja silloin tällöin käyviä kahdeksan.

Lapsista suurin osa piti messua yleensä hidastempoisena (8), tylsänä (2) ja vaikeasti ymmärrettävänä (2). Toisaalta osan mielestä messu oli yleensä mukava (4) ja yhden mielestä pyhäkoulussa on kivaa ja ehtoollisen aikana on mukava olla siunattavana. Meidän toteuttamassamme messussa lähes kaikki lapset sanoivat messun olevan mukava (11). Vain yhden mielestä messu oli hidastempoinen ja yksi oli kommentoinut sen olleen liian meluisa.

Vanhempien mielestä toteuttamamme messu oli mukava (8) ja mukaansatempaava (6). Muutama vanhempi piti messua kuitenkin liiaksi lapsille suunnattuna (2). Muu mikä? -osiossa saatuja yksittäisiä vastauksia olivat sopiva, tasapainoinen, reipas kokonaisuus, selkeä, koskettava, riemullinen, ylistävä. Joku ajatteli messun olleen sanomaltaan liian kevyt ja joku toivoi lisää reippaita lauluja myös seurakunnalle.

7.3.2 Musiikki ja näytelmä saivat innostumaan

Yhtenä messun toteutuksen tavoitteenamme oli selvittää, miksi on mukava tulla messuun ja miksi sinne on kenties vaikea tulla. Niinpä kysyimme sitä palautelomakkeen avokysymyksillä. Selvitimme erikseen näitä tekijöitä meidän toteuttamastamme messusta ja messusta yleensä. Näihin kysymyksiin saimme todella hajanaisia vastauksia, kaikki vastaajat eivät olleet vastanneet kaikkiin kohtiin.

Toteuttamastamme messusta nousi kaksi lapsissa innostusta ja kiinnostusta herättävää asiaa ylitse muiden. Nämä olivat messun musiikki (10) ja saarnan näytelmä (6). Myös lapsikuorosta pidettiin paljon (5). Myös palautepiirustuksista saatu palaute kertoi musiikin ja kuoron olleen mieluisia juttuja. Kolme neljästä palautetusta piirustuksesta välitti viestin musiikista ja laulamisesta, yhdestä piirustuksesta ei saanut selvää. Kahden lapsen mielestä kivaa messussa oli se, että sai laulaa kuorossa. Yhdessä palautteessa mainittiin messun elämyksellisyys, visuaalisuus, toiset lapset ja rekvisiitta. Yksi lapsista tuli messuun varta vasten oman, päiväkodissa piirretyn, piirustuksen takia, joka oli kirkon seinällä.

Messussamme levottomuutta ja väsymystä aiheuttavia tekijöitä ei ollut monia. Vain viisi lasta oli vastannut tähän kohtaan. Kaksi lapsista koki näytelmän pelottavaksi. Muita levottomuutta ja väsymystä aiheuttavia tekijöitä olivat puhe (1) ja liika istuminen (1) sekä puolen tunnin keston ylitys (1).

Musiikki koettiin innostavaksi ja mukavaksi tekijäksi myös messuissa yleensä. Laulaminen (4) ja musiikki (3) olivat suurin tekijä siihen, miksi lasten mielestä oli kiva tulla kirkkoon. Myös pyhäkoulu (3), kuorossa laulaminen (3), pullan syönti

kirkkokahveilla (3) olivat kivoja juttuja lasten mielestä. Näiden lisäksi yksittäisissä palautteissa mukaviksi koettiin ehtoollinen ja siinä siunattavana oleminen, rukoilu, levollisuus, rauha, Pyhän Hengen vaikutus ja se, että saa kuulla Jeesuksesta. Myös se, että lapset on huomioitu messussa, saa myös sinne lähtemisen joillekin mukavammaksi (2).

Vastenmielisiä ja vaikeita asioita messuun tulemisessa oli huomattavasti vähemmän kuin mukavia ja innostavia juttuja. Yhden mielestä messuun tuleminen oli aina mukavaa. Aikaisin herääminen ja väsymys (3) olivat asiat, jotka nousivat eniten esille, kun kysyimme mikä tekee messuun tulemisesta vastenmielistä ja vaikeaa. Toiseksi eniten mainintoja saivat pitkät saarnat (2). Muita, yksittäisiä mainintoja saaneita asioita olivat nihkeä asenne lapsia kohtaan, hidastempoisuus, uhmaikä, hiljaa istuminen ja messuun lähtemisen vaikeus. Yksi mainitsi myös laahaavat virret ja hidastempoisuuden.

Aikuiset pitivät samoista asioista kuin lapset; musiikista ja saarnan näytelmästä. Monet palautteen antajat kehuivat musiikin paljoutta ja bändiä. Hyvänä pidettiin sitä, että messussa laulettiin sekä virsiä, että tuttuja lastenlauluja. Lauluja pidettiin sisällökkäinä ja messua elävöittävinä. Työntekijöiden mielestä musiikki toi messuun erilaista tunnelmaa, sillä bändi hoiti suurimman osan musiikista lapsikuoron kanssa, ja urkuja käytettiin vain vähän.

Toisaalta musiikki sai myös hieman kritiikkiä yksittäisiltä henkilöiltä. Yksi koki pyhyden hävinneen kovan musiikin seurauksena. Joku taas huomautti, että esilaulajan ääni hukkuu soittoon ja yhden mielestä Tahtoisin toivoa sinulle -laulu olisi kaivannut vahvempaa esilaulua.

Monissa palautteissa nousi esiin myös saarnan toteutus. Monien mielestä se oli hyvin toteutettu ja selitetty. Myös näytelmää pidettiin hyvänä keinona saarnan toteutuksessa. Jonkun mielestä saarnan opetuksellista osuutta olisi voinut kuitenkin lisätä.

7.3.3 Onnistunut kokonaisuus

Messusta annettiin paljon positiivista palautetta. Messua pidettiin iloisena ja hyvänä kokonaisuutena. Messu koettiin luovaksi ja rohkeaksi toteutukseksi kuitenkin saarnatekstiä kunnioittaen. Joku kehui vilkkaiden lastensa pysyneen paikallaan poikkeuksellisen pitkään. Messua kuvattiin loistavaksi, mukaansa tempaavaksi, kivaksi, lapsille sydämellä tehdyksi, ymmärrettäväksi ja koskettavaksi alusta loppuun saakka.

Monet kokivat messun toimivaksi sekä lapsille että aikuisille. Myös aikuiset viihtyivät messussa. Messu oli heidänkin mielestään sopivan mittainen ja iloinen. Messun pituudesta saimme hyvää palautetta myös työntekijöiltä. Työntekijöiden mielestä messun pituus oli optimaalinen. Jos messu olisi kestänyt pidempään, kaikki eivät enää olisi jaksaneet seurata, mutta toisaalta jos se olisi jäänyt lyhyemmäksi, oli saattanut jollakin tulla ajatus siitä, ettei tämän takia kannattanut aamulla herätä ja lähteä kirkkoon.

Muutama seurakuntalainen kommentoi palautteessaan ”lisää tämmöistä”. Yksi toivoi samanlaista esirikouksen toteuttamista myös tavallisissa messuissa. Yksi palautteen antaja oli lapseton ja antoi palautetta siitä, että lapsetonta ei ollut huomioitu kyselyssä. Yksi palautteen antaja kehui yleisesti Tapiolan messuja ja pappien runsautta niissä. Toinen kertoi, että lapset tulevat mielellään mukaan myös tavalliseen messuun.

Myös työntekijät näkivät messun toimivana ja onnistuneena kokonaisuutena. Työntekijät kokivat, että messu oli ollut toimivampi kokonaisuus kuin perhemesut Tapiolassa yleensä. Muutos ei ollut nähtävissä kaavasta, mutta kokonaisuus oli sujuvampi, iloisempi ja lapsilähtöisempi. Messua oli ollut helppo seurata ja siinä pysyi mukana alusta loppuun. Messun päämäärä heidän mielestään on se, että ihminen sieltä lähtiessään on jollakin tavalla paremmalla mielellä kuin sinne tullessa. He näkivät tämän tavoitteen toteutuneen messumme kohdalla.

7.3.4 Arviointi

Heti palautelomakkeita jakaessamme huomasimme tehneemme pahan ajatusvirheen lomakkeiden kanssa; palautelomakkeemme oli suunnattu pelkästään lapsiperheille. Emme olleet huomioineet muuta kirkkokansaa ollenkaan. Heidät olisi voinut huomioida esimerkiksi palautteen ohjeistuksessa. Palautelomake olisi voinut kohdistua myös lasten kanssa kirkossa olleille, ei välttämättä vain lapsiperheille, sillä moni oli messussa lastenlastensa tai jonkun muun lapsen kanssa.

Messun toteutuksessa auttaneilta ystäviltämme sekä työntekijöiltä saimme palautetta siitä, että somistuksen osana ollut kankaista rakennettu ”tie” käytävällä, oli vaikea ymmärtää tieksi. Siinä olisi voinut olla enemmän kiviä tai sen olisi voinut mainita saarnassa. Keskustellessamme asiasta, totesimme kuitenkin, että tie oli hyvänä virikkeenä kirkkoon tulijoille ja toi kirkkoväelle ajatuksen siitä, että jotakin erilaista oli odotettavissa. Lapsia olisi voinut myös ohjata lähemmäs käytävää, jotta he olisivat helpommin nähneet näytelmän kokonaisuudessaan.

Meille opinnäytetyöntekijöille sekä kirkkokansalta että työntekijöiltä saatu palaute oli innostavaa ja kannustavaa. Olimme yllättyneitä siitä, kuinka paljon ylipäättään saimme palautetta, ja kuinka positiivista se oli. Palaute sai meidät uskomaan, että toteuttamassamme messussa näkyi panoksemme. Emme siis tehneet turhaa työtä, vaikka välillä siltä tuntuikin. Lisäksi saamastamme palautteesta kävi ilmi, että saimme oikeasti kehitettyä messua ja lasten osallisuutta siinä.

8 POHDINTA

Teemme molemmat lastentarhanopettajan pätevyyttä ja olemme kiinnostuneet lapsen maailmasta ja oppimisesta sekä lapsen hengellisen elämän tukemisesta. Opinnäytetyö antoi meille loistavan mahdollisuuden perehtyä paremmin lapsen hengelliseen elämään ja kuvaan Jumalasta. Pääsimme tutustumaan myös siihen, miten lapsi kokee oppimisen iloisena asiana. Tämän opinnäytetyön jälkeen osaamme ottaa tulevassa työssä paremmin huomioon ne asiat, joita lapsi tarvitsee oppiakseen ja iloitakseen uudesta oppimastaan.

Uskossa ei kuitenkaan ole kysymys vain oppimisesta. Kyse on myös lapsen omasta suhteesta Jumalaan; uskon hoitamisesta, eli esimerkiksi rukoilemisesta sekä asenteesta uskoon. Opinnäytetyö palveli meitä myös siinä, että osaamme tulevassa työssämme ottaa paremmin huomioon lapsen ajatusmaailman hänen kasvunsa tukemisessa.

Messun järjestäminen kehitti organisointikykyämme. Nyt tiedämme, kuinka suuri työ on lähteä järjestämään messua tai mitä tahansa muuta tapahtumaa tyhjästä. Pohjatyötä on tehtävä paljon ja tietoa on kerättävä eri lähteistä. Ideointi ei myöskään ole aina helppoa, joskus ideoita ei vain synny. Tällöin voi joutua tyytymään ideaan, joka ei omasta mielestä ole täydellinen, mutta on kuitenkin toimiva. Loppujen lopuksi juuri tämä idea voi osoittautua todella hyväksi ja toimivaksi.

8.1 Haasteet

Opinnäytetyötä tehdessämme ja toteuttaessamme haasteena oli, että olimme melko kokemattomia perhemessujen suhteen. Kumpikaan meistä ei ollut koskaan osallistunut perhemessuun. Työelämätaho kuitenkin auttoi ja ohjasi meitä todella paljon. Lisäksi saimme hyvää ohjausta opettajilta. Kuitenkin, hyvästä ohjauksesta huolimatta joitakin arviointivirheitä sattui, vaikka yritimme varautua kaikkeen.

Suuren haasteen messun ideointiin toi osallistujamäärän oletettu suuruus, noin 200 henkeä. Ideoimme paljon juttuja, joissa seurakuntalaiset olisivat voineet käydä katsomassa tai tekemässä jotain messun aikana. Tällaiset jutut jouduimme kuitenkin jättämään pois, sillä suuren väkijoukon liikkuttaminen paikasta toiseen on vaikeaa ja toimintapisteitä olisi pitänyt olla todella paljon ja niillä jokaisella olisi pitänyt olla joku aikuinen valvomassa.

Toinen suuri haaste messun ideoinnissa oli se, että messun aikatavoitteeksi oli asetettu alle tunti. Tämä rajoitti myös messun toimintojen toteutusta, sillä liikkumiseen olisi kulunut liian paljon aikaa messun oletetun osallistujamäärän takia. Niinpä päädyimme toteuttamaan kaiken liikkumisen yhdellä kertaa, ehtoollisen aikana, jolloin seurakuntalaiset joka tapauksessa liikkuisivat kirkkotilassa.

Koimme suureksi haasteeksi myös kirkkotilan. Tila oli akustisesti haastava, sillä kaikkeen puhumiseen tarvittiin mikrofoni. Kenenkään, edes aikuisen, puhe ei kuulunut kunnolla ilman vahvistamista. Niinpä emme voineet esimerkiksi tehdä näytelmää yhdessä lasten kanssa. Näytelmän toteutus oli haastavaa, sillä kirkon etuosaa ei ole korotettu. Tämän takia edessä esitetty näytelmä ei olisi näkynyt kunnolla etupenkkiä taemmas.

Kirkkotilan haasteeksi muodostuivat myös seinät. Seinät olivat materiaalia, johon ei saanut kiinnittää mitään sinitarralla eikä teipillä. Niinpä olisi pitänyt käyttää kehyksiä, jotka olisi saanut roikkumaan seinällä valmiiksi olleisiin nauloihin. Meille oli kuitenkin luvattu, että lasten päiväkodeissa piirtämät piirustukset saataisiin kirkon seinälle. Lopulta saimme luvan laittaa piirustukset takaseinälle teipillä, vaikka se ei ollut suositeltavaa. Esirukouslappuihin käytimme seinien sijaan ilmoitustauluja, jotka toimme sinne muista kirkon tiloista.

8.2 Ideoita perhemessun kehittämiseen

Perhemessu toteutettiin päämessun paikalla. Tämä toi messuun jonkin verran rajoitteita ja haasteita. Messun kaavassa oli oltava tietyt jumalanpalveluskaavan

kohdat, jotka olisimme voineet jättää pois, jos messu olisi ollut muuhun aikaan. Pakollisten kohtien pois jättäminen olisi mahdollistanut sen, että aikaa lasten osallistamiselle olisi jäänyt enemmän. Jos perhemessu olisi johonkin muuhun aikaan päivästä, voisi tilaa jättää lapsen äänen kuulemiselle enemmän.

Messun alkoi kymmeneltä, sillä se oli sunnuntain päämessu. Palautteesta kävi ilmi, että monet lapset pitivät messuun tulemistä vaikeana aikaisen herätyksen vuoksi. Iltapäivällä järjestettävä perhemessu voisi siis olla lapsille mukavampi.

Messun jälkeen pohdimme, että hyvä keino lisätä lasten osallisuutta messussa olisi ollut näytelmän toteuttaminen esimerkiksi kouluikäisten lasten kanssa. Kouluikäisten lasten kanssa näytelmän toteuttaminen olisi mahdollista ja sujuvaa. Lisäksi se saisi messusta vielä mielenkiintoisemman ja lapset saisivat kokemuksen siitä, että heillä on tärkeä tehtävä osana messun toteuttajia. Jotkut lapset pitivät messussa juuri siitä, että saivat esiintyä kuorossa laulaen. Myös näytelmässä esiintyminen voisi olla joillekin mukava tapa osallistua messun tekemiseen.

Perhemessu oli Tapiolan seurakunnan syksyn ensimmäinen perhemessu. Tämän takia meillä ei ollut mahdollisuutta harjoittaa näytelmää lasten parissa, sillä seurakunnan syyskauden toiminta sekä koulut olivat vasta alkaneet. Emme olisi saaneet ryhmää oikeastaan muutoin kasaan, kuin kokoamalla se kouluista tai seurakunnan ryhmistä. Lasten toteuttama näytelmä voisi houkutella messuun myös lisää väkeä, sillä heidän vanhempansa ja muut läheiset tulisivat todennäköisesti seuraamaan heitä. Näin monia eri ikäryhmiä tulisi osallistumaan messuun.

Päiväkotikäynneillä huomasimme, että päiväkotilasten tietämys jumalanpalveluksesta ja seurakunnasta on todella vähäistä. Tästä syystä alkuperäinen suunnitelmamme kysellä lapsilta siitä, mitä he haluaisivat messuissa tehdä, ei onnistunut. Niinpä päädyimme päiväkotikäynneillä vain kertomaan messusta sekä piirättämään lapsilla kuvia, jotka tulivat osaksi messun somistusta. Opinnäytetyömme pohjalta voisimme ehdottaa tutkittavaksi ja kehitettäväksi jumalanpalveluskasvatusta päiväkodeissa.

Messumme sai myös Tapiolan seurakunnan työntekijät miettimään perhemes-
sujen toteutusta jatkossa. Lasten piirustukset kirkon seinällä olivat heidän mie-
lestään idea, jota voisi käyttää jatkossakin perhemessuissa. Piirustukset olivat
helppo toteuttaa ja se toi tunnelmaa kirkkosaliin.

Työntekijät jäivät pohtimaan myös sitä, pitäisikö heidänkin pidentää perhemes-
sun suunnittelu-aikaa aloittamalla suunnittelu hyvissä ajoin. Lisäksi he miettivät,
miten saisivat perhemessuun varatut resurssit käytettyä mahdollisimman hyvin
jatkossa. He jäivät pohtimaan erityisesti ideaamme käyttää seurakunnan järjes-
tämää kerhoja ja niiden jäseniä hyväksi lasten ja perheiden osallistamisessa
messuihin.

LÄHTEET

- Aalto-Setälä, Terhi 2005. Lapsesta nuoreksi. Teoksessa Huovinen, Pentti (toim.) *Kansanterveys* 9/2005. Helsinki: Kansanterveyslaitos, 3-4.
- Ahtiainen, Anita 2004. Jumalanpalvelus – osana suurta perhettä. Teoksessa Heinonen, Leena & Luodeslampi, Juha & Salmensaari, Leena (toim.) *Lapsityön käsikirja*. Jyväskylä: Kirjapaja Oy, 151–158.
- Alopaeus-Karhunen, Pirkko & Wennermark, Pirjo-Liisa 2004. Evankelisuterilaisen kirkon lapsityön historiaa. Teoksessa Heinonen, Leena & Luodeslampi, Juha & Salmensaari, Leena (toim.) *Lapsityön käsikirja*. Jyväskylä: Kirjapaja Oy, 13–23.
- Budgies Kids Consignment Shop i.a. Viitattu 17.8.2012.
<http://www.budgieskids.com/>
- Erola, Kaija 1997. *Lasten virsi*. Helsinki: Lasten Keskus.
- Espoon seurakunnat. Pienten puu/Mitä tapahtuu. Moniste tekijöiden hallussa.
- Espoon seurakunnat i.a. Toiminta. Viitattu 17.11.2012.
<http://www.espoonseurakunnat.fi/web/toiminta>. Tuloste tekijöiden hallussa.
- Espoon seurakunnat 2012. Lasten tapahtumia Tapiolassa. Viitattu 21.2.2012.
<http://www.espoonseurakunnat.fi/web/tapiola/lapset>. Tuloste tekijöiden hallussa.
- de Graaf, Anne & Pérez Montero, José & Aho, Oili (suom.) 2011. *Lasten Raamattu*. Helsinki: Uusi tie.
- Heinonen, Leena 2005. Leikkivä kirkko – kotikirkko. Teoksessa Virtanen, Kalevi (toim.) *Kohti leikkivää kirkkoa*. Helsinki: Lasten Keskus, 67–70.
- Helenius, Aili & Lehtomäki, Anu 2009. Friedrich Fröbelin Die Menschenerziehung 1826 – 2008: Kääntäminen kontekstissa. Teoksessa *Kasvatus & Aika* 3/ 2009, 133–151. Viitattu 25.9.2012.
http://www.kasvatus-ja-ai-ka.fi/dokumentit/katsaukset_helenius_&_lehtomaki_2210092352.pdf. Tuloste tekijöiden hallussa.
- Hellas, Maire 2012. Perhe- ja perhekerhotyönohjaaja, Tapiolan seurakunta. Espoo. Henkilökohtainen tiedonanto 24.9.

- Hiltunen, Aune 2008. Lapsen tapa elää todeksi uskonnolliset, hengelliset ja henkiset asiat ja ilmiöt. Teoksessa Kangasmaa, Tiina & Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi (toim.) Lapsenkaltainen. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus, 69–73.
- Hujala, Eeva & Puroila, Anna- Maija & Parrila-Haapakoski, Sanna & Nivala, Veijo 1998. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Jumala on. Elämä on nyt. Rakkaus liikuttaa. 2010. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lapsi- ja nuorisotyön missio ja visio sekä strategia 2010. Viitattu 24.9.2012.
http://www.evl-slk.fi/files/39/lapsi_ja_nuorisotyön_strategia04.pdf.
- Jumalanpalveluksen opas 2009. Palvelkaa Herraa iloiten. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon hallituksen julkaisuja 2009:9. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Viitattu 28.8.2012.
[http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/0/2EDDC0534B0B6DE6C2257685004A859B/\\$file/jp-opas.pdf#page=94](http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/0/2EDDC0534B0B6DE6C2257685004A859B/$file/jp-opas.pdf#page=94)
- Jyväskylän yliopisto i.a. Leena Turja. Viitattu 8.10.2012
<https://www.jyu.fi/edu/laitokset/var/henkilökunta/leenaT>.
- Kallio, Erika 2012. Pappi, Tapiolan seurakunta. Espoo. Henkilökohtainen tiedonanto 5.8.
- Kangasmaa, Tiina & Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi 2008. Lapsen uskonnollinen kehitys. Teoksessa Kangasmaa, Tiina & Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi (toim.) Lapsenkaltainen. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus, 42–46.
- Kinnunen, Saara 2011. Lapsen usko. Miten tukea lapsen hengellistä kasvua? Helsinki: Uusi tie.
- Koppinen, Marja-Leena & Lyytinen, Paula & Rasku-Puttonen, Helena 1989. Lapsen kieli ja vuorovaikutustaidot. Rauma: Kirjayhtymä Oy.
- Kosonen, Pekka (toim.) 2011. Laulutuuhi. Helsinki: Lasten Keskus.
- Kuntalaki 1995/365, 17.3.1995. Viitattu 30.6.2012.
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950365?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kuntalaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950365?search[type]=pika&search[pika]=kuntalaki)
- Lapsi on osallinen 2008. Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämissasiakirja.

- Launonen, Pekka 2008. Kasvattava ja palveleva kirkko – kristillinen lapsi- ja nuorisotyö historian murrosvaiheissa. Teoksessa Porkka, Jouko (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 221–254.
- Lindfors, Helena (toim.) 2001. Mieltä messuun. Lapset ja perheet kirkossa. Helsinki: Lasten Keskus.
- Lindfors, Helena 2005. Jumalanpalveluselämä leikkivässä kirkossa. Teoksessa Virtanen, Kalevi (toim.) Kohti leikkivää kirkkoa. Helsinki: Lasten Keskus. 117–121.
- Lindfors, Helena 2008. Perinne elämäksi. Teoksessa Porkka, Jouko (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 255–282.
- Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö i.a. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategia vuoteen 2015. Viitattu 24.9.2012.
[http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/49BEA3A9834046A9C225749C00290C4F/\\$file/Meidan_kirkko_strategia2015.pdf](http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/49BEA3A9834046A9C225749C00290C4F/$file/Meidan_kirkko_strategia2015.pdf)
- Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö 2007. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiaa vuoteen 2015 laatineen työryhmän mietintö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto Sarja C 2007:10. Helsinki: Kirkkohallitus. Viitattu 24.9.2012.
[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9297F603C875C1C8C225770A002E3448/\\$FILE/kirkon_strategia_2015_mietinto.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9297F603C875C1C8C225770A002E3448/$FILE/kirkon_strategia_2015_mietinto.pdf)
- Minäkö perhetyön tekijä? 2009. Suuntaviivoja perhelähtöisen työtteen vahvistamiseen seurakunnassa. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:10. Helsinki: Yliopistopaino. Viitattu 24.9.2012.
[http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/BE49CFC2044AD840C22576CC003C03CF/\\$file/Minako_perhetyon_tekija.pdf](http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/BE49CFC2044AD840C22576CC003C03CF/$file/Minako_perhetyon_tekija.pdf)
- Muhonen, Mervi 2005. Usko, rakkaus ja ammatillisuus. Lastenohjaajaopiskelijoiden käsityksiä kristillisestä kasvatuksesta. Helsingin yliopisto. Käytännöllisen teologian laitos. Uskonnonpedagogiikan pro gradu -tutkielma.
- Muhonen, Mervi & Tirri, Kirsi 2008. Mitä on kristillinen kasvatusta? Teoksessa Porkka, Jouko (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 63–82.

- Mäkelä, Jukka 2011. Osallisuuden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle. Teoksessa Nurmi, Suvielise & Rantala, Kaisa (toim.) Näyn & kuulun. Helsinki: Lasten Keskus, 13–23.
- Ojanen, Eeva 1990. Espoon seurakuntahistoria. Espoo: Espoon seurakunnat.
- Perttilä, Markku (toim.) 2010. Nuoren seurakunnan veisukirja 2010. Helsinki: Lasten Keskus.
- Piironen, Tiina 2007. Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. Kuunnelkaa meitä – Lasten osallisuushanke 2006–2007. Helsinki. Viitattu 24.9.2012.
http://www.munvuoro.fi/cms/wp-content/uploads/Tiina_Piironen_Ohjaajan_opas_lasten_osallistavien_ryhmien_ohjaamiseen1.pdf
- Puolimatka, Tapio 2008. Arvojemme juuret. Teoksessa Porkka, Jouko (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 15–62.
- Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Kirjapaja.
- Räsänen, Antti 2008. Kristillinen kasvatusteoriat ja käytännössä. Teoksessa Porkka, Jouko (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus, 287–304.
- Rättyä, Lea 2012. Diakoniatyö yksilöiden ja perheiden parissa. Teoksessa Gothöni, Raili & Helosvuori, Riitta & Kuusimäki, Kalle & Puuska, Karolina (toim.) Kantakaa toistenne kuormia, diakoniatyön perusteet ja käytäntö. Helsinki: Kirjapaja, 103–107.
- Salminen, Hannele & Salminen, Jukka 1986. Lastentarhatoiminta –osa lapsuuden historiaa. Mannerheimin lastensuojeluliiton P-julkaisusarja No 17. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Stenvall, Elina & Seppälä, Ullamaija 2008. Talo lapsia varten. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA:n ja Heikki Waris –instituutin työpapereita 2008:1. Viitattu 22.8.2012.
http://www.socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_paivakodissa.pdf

- Stephenson, Paul & Gourley, Steve & Miles, Glenn 2004. Child participation. Teddington: Tearfund. Viitattu 24.9.2012.
http://tilz.tearfund.org/webdocs/Tilz/Roots/English/Child%20participation/Child_participation_E.pdf
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a. Aamenesta öylättiin – kirkon ja uskon sanasto. Jumalanpalvelus. Viitattu 14.11.2012.
<http://www.evl2.fi/sanasto/index.php/Jumalanpalvelus>
- Suomen perustuslaki 1999/731, 11.6.1999. Viitattu 30.6.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Tapiolan seurakunta 2012. Tapiolan seurakunnan Lapset ja perheet Syksy 2012. Moniste tekijöiden hallussa.
- Tilastot vuodelta 2011, Espoon seurakuntayhtymä. Viitattu 21.2.2012.
<http://www.espoonseurakunnat.fi/documents/55984/55993/Espoon+seurakuntien+tilastot+2011/9857bfaa-c31f-4d8b-b6d4-5f3c82bdd2ca>. Tuloste tekijöiden hallussa.
- Turja, Leena 2011. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, Eeva & Turja, Leena (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vilén, Marika & Hansen, Maija & Janhunen, Tarja & Kytöpuu, Katri & Salo, Saa-ra & Seppänen, Paula & Seppänen, Sami & Tapio, Nina 2010. Perhe ja perhetyö. Teoksessa Vilén, Marika & Seppänen, Paula & Tapio, Nina & Toivanen, Riikka (toim.) Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja, 10–59.
- Virsi- ja laulukirja 1986. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsi- ja laulukirja.
- Virtanen, Kalevi 2005. Leikkivä kirkko – mitä ja miksi? Missio, visio ja niiden taustoja. Teoksessa Virtanen, Kalevi (toim.) Kohti leikkivää kirkkoa. Helsinki: Lasten Keskus, 58–66.
- Virtanen, Kalevi 2011. Lapsi ja osallisuuden kirkko. Teoksessa Nurmi, Suvielise & Rantala, Kaisa (toim.) Näyn & kuulun. Helsinki: Lasten Keskus, 79–90.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista i.a. Viitattu 30.6.2012.
http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko

LIITTEET

Liite 1: Perhemessun yleinen kaava

JOHDANTO

1. Alkuvirsi
2. Alkusiunaus
 - Siunaus
 - Vuorotervehdys
3. Johdantosanat
4. Yhteinen rippi
 - Synnintunnustus
 - Synninpäästö
 - (Kiitosrukous)
5. Herra, armahda (Kyrie)
 - Kyrie-litania
 - Herra, armahda
6. Kunnia (Gloria)
 - ja kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuudelle
 - Kunnia
 - Kiitosvirsi
7. Päivän rukous

SANA

8. (Lukukappale)
9. Päivän virsi eli graduaali (Graduale)
10. Evankeliumi
11. Saarna
12. Uskontunnustus (Credo)
13. (Virsi)
14. Yhteinen esirukous

EHTOOLLINEN

15. Uhrivirsi eli offertorio (Offertorium)
16. Ehtoollisrukous (Eukaristinen rukous)

(Vuorolaulu)

(Prefaatio)

Pyhä (Sanctus)

Rukous ja asetussanat

17. Isä meidän (Pater noster)

18. Herran rauha (Pax)

19. Jumalan Karitsa (Agnus Dei)

20. Ehtoollisen vietto

Kutsu

Ateria (Communio)

Päätössanat

21. Kiitosrukous

PÄÄTÖS

22. Ylistys

23. Siunaus

(Lähetäminen)

(Päätösmusiikki)

(Lindfors 2001, 86–105; Virsikirja 1986.)

Liite 2: Toteuttamamme messun kaava

JOHDANTO

Alkuvirsi: Jumalan kämmenellä (lasten vk 99) (lapsikuoro)

Alkusiunaus

Siunaus

Vuorotervehdys

Johdantosanat

Yhteinen rippi

Synnintunnustus: synnintunnustus (NSV2010: 53.)

Srk laulaa kertosaäkeistöä

Synninpäästö

Kunnia ja kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuudelle

Kunnia

Kiitosvirsi: Jumala loi (lasten vk 63)

Päivän rukous

SANA

Päivän virsi: Tahtoisin toivoa sinulle (Laulutuuli 67 (v) tai 77 (u))

Evankeliumi (ei hallelujaa) Mark. 12:41–44 - liturgi

Saarna – Leena ja Veera

Uskontunnustus

Yhteinen esirukous, -Pekka

Kuolleen kiitos = lapsikuoron Anna enkeleitä 4.säkeistö

EHTOOLLINEN

Uhrivirsi: Anna anteeksi (lasten vk 60)

Ehtoollisrukous

Pyhä

Rukous ja asetussanat

Isä meidän

Herran rauha

Jumalan Karitsa

Ehtoollisen vietto

Kutsu

Ateria (bändi + virsi 397)

Päätössanat

Kiitosrukous, jossa huomioidaan esille tuodut esirukoukset (piirrokset ja kirjoitetut)

PÄÄTÖS

Ylistys: Taivaan Isällä on paljon lapsia (lapsikuoro)

Siunaus

Lähtettäminen

Päätösmusiikki: Sydämemme laulaa (NSV2010: 113) (pelkkä bändi)

Liite 3: Messun mainos

ERILAISINA SAMAN ARVOISIA

Tervetuloa osallistumaan messuun perheesi kanssa.

**Tule kohtaamaan Jumalaa ja toisia ihmisiä
su 2.9.2012 klo 10.00 Tapiolan kirkkoon.**

Tehdään messusta yhdessä mukava!

Kuva: Budgies Kids Consignment Shop i.a.

Liite 4: Messuvihko

ERILAISINA SAMANARVOISIA PERHEMESSU 2.9.2012

Kuva:

Budgies Kids Consignment Shop i.a.

TERVETULOA!

JOHDANTO

Alkuvirsi: 1. Jumalan kämmenellä

Alkusiunaus

Johdantosanat

Yhteinen rippi

Synnintunnustuslaulu: 2. Synnintunnus-
tus

Synninpäästö

Kunnia ja kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuus-
delle

Kunnia

Kiitosvirsi: 3. Jumala loi

Päivän rukous

SANA

Päivän virsi: 4. Tahtoisin toivoa sinulle

Evankeliumi

Saarna

Uskontunnustus

Yhteinen esirukous

EHTOOLLINEN

Uhrivirsi: 5. Anna anteeksi

Ehtoollisrukous

Pyhä

Rukous ja asetussanat

Isä meidän

Herran rauha

Jumalan Karitsa

Ehtoollisen vietto

Kutsu

Ateria. Laulu: 6. Kun on turva Jumalassa

Päätössanat

Kiitosrukous

PÄÄTÖS

Ylistys: 7. Taivaan Isällä on paljon lapsia

Siunaus

Lähetäminen

Päätösmusiikki

1. Jumalan kämmenellä (virsi 499)

1. Jumalan kämmenellä ei pelkää lintunen,
Jumalan kämmenellä ei pelkää ihminen.
Kaikille tilaa riittää, kaikille paikkoja on.
Jumalan kämmenellä ei kukaan ole turvaton.

2. Jumala meitä kutsuu nyt suojaan turvaisaan.
Jumala meitä kutsuu ja kantaa voimallaan.
Milloinkaan ei hän hylkää, lastensa kanssa hän on.
Jumalan kämmenellä ei kukaan ole turvaton.

2. Synnintunnustus

1. E: Sydämeni sysimusta anoo anteeksantamusta.
Sinun polkus, Herra, jälleen kadotin.

KERTO

S: Herra armahda meitä, Kristus armahda meitä.
Herra, anna meille Sinun rauhasi.

2. E: Suuren pahuuteni tähden aina harhateille lähden,
vaikka aikoisinkin elää paremmin.

S: KERTO

3. E: Tahto mulla kyllä on, mutta olen voimaton tekemään, minkä oikeaksi nään.

S:KERTO

4. E: Katuakaan osaa en, siksi sua tarvitsen.

Sinä tulit syntisiä etsimään.

S: KERTO

3. Jumala loi (virsi 135)

1. Jumala loi auringon, kuun ja järvet ja puut, ihmiset myös.

Jumalan on taivas ja maa. Herraa me tahdomme kiittää.

Herralle riemulla laulamme kiitosta.

Herra, me kiitämme nimeäsi.

2. Jeesukselle virtemme soi, hän kuolemallaan elämän toi.

Luonamme hän täällä nyt on. Herraa me tahdomme kiittää.

Herralle riemulla laulamme kiitosta.

Herra, me kiitämme nimeäsi.

3. Henkensä hän heikoille suo ja keskellemme lämpöä luo.

Taivas jo on luonamme näin. Herraa me tahdomme kiittää.

Herralle riemulla laulamme kiitosta.

Herra, me kiitämme nimeäsi.

4. Tahtoisin toivoa sinulle

1. Tahtoisin toivoa sinulle jotakin oikein hyvää,
enkelin siipien havinaa ja iloa onnea syvää.

2. Tahtoisin toivoa sinulle mitä en itse voi antaa,
saakoon rakkaus Jumalan sinua sylissään kantaa.

5. Anna anteeksi

1. Liian usein kiusaan ja kähisen.

Liian usein riehun ja rähisen

liian usein pahoitan mieltä toisten,

siksi pyydän näin:

Anna anteeksi, anna anteeksi.

Anna minulle anteeksi.

Anna anteeksi.

2. Liian usein tyrkin ja tönäisen.

Liian usein huudan ja huitelen.

Liian usein pahoitan mieltä toisten,

siksi pyydän näin:

Anna anteeksi, anna anteeksi.

Anna minulle anteeksi.

Anna anteeksi.

3. Liian usein syytän ja säpisen.

Liian usein totuutta kiertelen.

Liian usein pahoitan mieltä toisten,

siksi pyydän näin:

Anna anteeksi, anna anteeksi.

Anna minulle anteeksi.

Anna anteeksi.

6. Kun on turva Jumalassa (virsi 397)

1. Kun on turva Jumalassa, turvassa on paremmassa
kuin on tähti taivahalla, lintu emon siiven alla.

2. Herra seurakunnassansa aina hoitaa lapsiansa.
Armonsa hän heille antaa, käsillänsä heitä kantaa.

3. Käsistä ei väkevistä mikään heitä irti riistä.
Omakseen hän heidät osti, kuolemasta eloon nosti.

4. Milloin murheet heitä kohtaa, niiden alla Herra johtaa,
ilon, lohdun antaa heille, uuden voiman uupuneille.

5. Iloitse siis auttajasta, Herran kansa, Jumalasta!
Maahan lyö hän vainoojamme, sanansa on voimanamme.

6. Käyköön myöten taikka vastaan, eipä Isä hylkää lastaan.
Herra ohjaa parhaaksemme kaikki vaiheet päiviemme.

7. Taivaan Isällä on paljon lapsia

Taivaan Isällä on paljon lapsia,
paljon lapsia on Taivaan Isällä.
Sä niistä yksi oot ja minä myös,
siis kiitos Herralle!

**MESSUN JÄLKEEN OLET TERVETULLUT
KIRKKOKAHVEILLE!!**

**TOIVOMME SINUN ANTAVAN MYÖS PA-
LAUTETTA MESSUSTA OVELTA SAATA-
VALLA LOMAKKEELLA!**

SIUNATTUA SYKSYÄ!

Liite 5: Saarna ja päivänrukous

Saarna:

Tässä Raamatun kertomuksessa köyhä nainen antaa paljon omastaan toisen avuksi. Jeesus kertoi eläessään paljon vertauksia ja yksi niistä kertoo myös siitä, kun vähäinen ihminen antaa omastaan. Kuuntele ja katsele tarkkaan.

Eräs mies kulki Jerusalemissa Jerikoon aivan yksin. Tie oli kivikkoisen ja mutkainen. Äkkiä rosvot hyökkäsivät piilostaan miehen kimppuun. He löivät häntä ja varastivat häneltä kaiken. Mies makasi verta vuotavana tien varressa, paikalle tuli pappi. Hän pelästyi nähdessään miehen, joka tuskin jaksoi pyytää apua. Pappi perääntyi hänen luotaan ja yritti olla katsomatta kiirehtiessään eteenpäin. Mies parka makasi maassa ja valitti. Paikalle tuli Mooseksen lain opettaja. Hän näki verisen ja valittavan miehen ja ajatteli: ”Näyttääpä hirveältä, minä en tuolaiseen koske. Eihän ole edes minun tuttaviani.” Hänkin kulki ohi. Sitten tietä kulki eräs samarialainen. Ryöstetty mies oli Juutalainen. Samarialaiset ja Juutalaiset ovat vuosisatoja vihanneet toisiaan, mutta tämä samarialainen tuli lähelle. Hän nosti varovasti uhrin ja pyyhki hiekkaa hänen kasvoiltaan. Hän otti vettä, puhdisti miehen silmät ja antoi hänen juoda. Hän puhdisti haavat viinillä ja voiteli ne öljyllä. Sitten hän auttoi miehen ylös ja vei hänet kaupunkiin. Kaupungissa hän antoi majatalon isännälle rahaa ja sanoi: ”Anna tälle miehelle puhdas vuode. Pidä hänestä hyvää huolta kunnes hän paranee.”

Tämä halveksittu mies, jota autetuksi tullut mies olisi aikaisemmin haukkunut ja hyljeksinyt antoi omastaan kiusaajansa auttamiseen. Se mitä annamme, ei aina tarvitse olla rahaa. Voimme antaa omasta ajastamme ja auttaa ystäviämme, perheenjäseniämme tai jopa niitä jotka ovat meitä loukanneet. Se että annamme aikaa toisille ihmisille ja heidän auttamiseen onkin ihan yhtä arvokasta kuin se raha jota voimme antaa. Jeesus haluaa, että autamme toisiamme ja olemme ystävällisiä. Mutta joskus kun me kuitenkin kiukutellaan ja jätetään auttamatta. Silloin voidaan pyytää anteeksi ja olla varmoja siitä, että Jeesus antaa meille anteeksi.

Päivänrukous:

Rakas taivaan Isä, kiitos kaikista läheisistä ihmisistä jotka sinä olet meille antanut. Siunaa perheitämme ja anna rakkautta arjen riitojen keskelle. Auta meitä näkemään jokaisessa ihmisessä sinun luomasi hyvät asiat ja ymmärtämään että kaikki ihmiset ovat sinulle äärettömän rakkaita. Auta meitä sopimaan riidat ja erimielisyydet ja olemaan kaikki ystäviä vaikka olemmekin erilaisia. Kiitos siitä, että olet antanut Jeesuksen meille ystäväksi ja turvaksi. Jeesuksen nimessä Aamen.

Liite 6: Palautelomake

Hei!

Toteutimme tämä messun opinnäytetyönämme. Tavoitteemme oli ottaa lasten mielipiteet ja toiveet huomioon messun rakentamisessa, tehdä messusta lapselle mukava ja kirkosta mieluisa paikka tulla. Toivoisimme, että voisit käyttää pienen hetken lapsenne kanssa palautteen antamiseen. Palaute on meille tärkeää opinnäytetyömme ja messujen kehittämisen kannalta.

Vastauksissa voitte halutessanne valita useita vaihtoehtoja. Jos teillä on useampia lapsia, voitte täyttää palautteen yhden lapsen kanssa. Kaikki lapsenne voivat antaa palautetta piirtämällä (ks. kohta 12).

1. Minkä ikäinen lapsenne on? _____

2. Oletteko käyneet lastenne kanssa aikaisemmin kirkossa?
 - a. Useasti
 - b. Silloin tällöin
 - c. En koskaan

3. Tarjottiinko lapsillenne tekemistä messun aikana
 - a. enemmän
 - b. saman verran
 - c. vähemmän
 - d. en osaa sanoa kuin aikaisemmin?

4. Onko messu yleensä lapsestanne
 - a. Mukava
 - b. Tylsä
 - c. Hidastempoinen
 - d. Levollinen
 - e. Vaikeasti ymmärrettävä
 - f. Muu, mikä? _____

5. Oliko messu lapsenne mielestä tänään

- a. Mukava
- b. Tylsä
- c. Hidastempoinen
- d. Levollinen
- e. Vaikeasti ymmärrettävä
- f. Muu, mikä? _____

6. Vanhempana pidin messua tänään

- a. Mukavana
- b. Liiaksi lapsille suunnattuna
- c. Tylsänä
- d. Sekavana
- e. Mukaansatempaavana
- f. Muu, minkälaisena? _____

7. Mikä sai lapsenne kiinnostumaan tai innostumaan messussa tänään?

8. Entä mikä sai lapsenne levottomaksi tai väsyneeksi?

9. Miksi lapsestanne on kiva tulla messuun?

10. Entä mikä tekee tulemisesta vastenmielistä ja vaikeaa?

11. Muuta kommentoitavaa messusta (risuja, ruusuja, ideoita, ajatuksia)

12. Tämän lisäksi toivomme lapsienne piirtävän, mitä messusta jäi mieleen. (Mikä oli mukavinta/kivointa? Mitä uutta opin?)

KIITOS PALAUTTEESTANNE! SIUNAUSTA SYKSYYN!

Terveisin,

Leena Linkola ja Veera Oinonen

Sosionomi (AMK) ja kirkon nuorisotyönohjaaja -opiskelijat

Diak Etelä Kauniainen